

א אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה
 אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיְרֵדָה
 בַּמִּדְבָּר בְּעֶרְבָה מִזֶּה סוּף בֵּין-פָּאֲרֹן
 בְּמִישָׁרָא לְקַבֵּל יָם סוּף בְּפָאֲרֹן דְּאִתְּפְּלוּ עַל מְנָא וּבְחֻצְרוֹת דְּאִרְגִּיזוּ וְעַל בְּשָׂרָא וְעַל

רש"י

א (א) אלה הדברים. (ספרי) לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאלן כל המקומות שהכעיסו את המקום בהן לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל: א"ל כ"ל ישראל. אילו הוכיח מקלתן היו אלו שנשוק אומרים אתם הייתם שומעים מנן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך אילו היינו שם היינו משיבים אותם, לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כלכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיב (ספרי): במדבר. לא נמדבר היו אלא בערבות מואב ומהו נמדבר אלא נשאל מה שהכעיסוהו נמדבר שאמרו (שמות טו ג) מי יתן מותנו וגו': בערבה. נשאל הערבה שחטאו נצטל פעור נשטים בערבות מואב (נמדבר כה א): מו"ל סוף. על מה שהמרו צים סוף נצואם לים סוף שאמרו (שם יד יא) המצלי אין קברים נמצאים וכן ננסעם מתוך הים שנאמר (תהלים קו ז) וימרו על ים צים סוף כדאיתא בערכין (טו): בין פארן ובין תפ"ל וצ"ב. אמר רבי יוחנן חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו תופל ולכן אלא הוכיחן על הדברים שחפלו על המן שהוא לכן ואמרו (נמדבר כא ה) ונפשנו קנה בלחם הקלוקל ועל מה שעשו נמדבר פארן על ידי המרגלים (ספרי אבות דרבי נתן לד):

עמרת רש"י

א (א) אלה הדברים. למה לא מפרש בהדיא המעשה שעשו שם (ספרי) לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאלן כל המקומות ברמז [שפתי חכמים] שהכעיסו את המקום בהן לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל: א"ל כ"ל ישראל. אילו הוכיח מקלתן היו אלו שנשוק אומרים אתם הייתם שומעים מנן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך אילו היינו שם היינו משיבים אותם, לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כלכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיב (ספרי): במדבר. לא נמדבר היו אלא בערבות מואב ומהו נמדבר אלא נשאל מה שהכעיסוהו נמדבר שאמרו (שמות טו ג) מי יתן מותנו וגו' וכן דברי התרגום על דחבו במדבר פירושו על חטא שחטאו במדבר [שפתי חכמים]: בערבה. נשאל הערבה שחטאו נצטל פעור נשטים בערבות מואב (נמדבר כה א) ושינה סדר ספור החטאים שלהם כדי להעלים ולהסתיר חטאם עוד יותר [גור אריה]: מו"ל סוף. על מה שהמרו צים סוף נצואם לים סוף שאמרו (שם יד יא) המצלי אין קברים נמצאים וכן ננסעם מתוך הים שנאמר (תהלים קו ז) וימרו על ים צים סוף כדאיתא בערכין (טו): בין פארן ובין תפ"ל וצ"ב. אמר רבי יוחנן חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו תופל ולכן אלא הוכיחן על הדברים שחפלו שהיו מריבין. על המן שהוא לכן ואמרו (נמדבר כא ה) ונפשנו קנה בלחם הקלוקל ומלת פארן דורשין [שפתי חכמים] ועל מה שעשו נמדבר פארן על ידי המרגלים (ספרי אבות דרבי נתן לד):

שהוציאו דבה על הארץ [גור אריה]:

וְעָבְדוּ עִגֹל וְדָבָב: וּבֵין תִּפְלֵל וְלִבָּן וְחִצְרֹת וְדִי זָהָב:
 ב מִהַלְלֵךְ חֹד עֶשֶׂר יוֹמִין מִחֶרֶב אֶרֶץ טוּרָא
 דְשַׁעִיר עַד רָקַם גִּיאָה: שְׁעִיר עַד קָדָשׁ בְּרִנֵּעַ: ג וַיְהִי

רש"י

וחצרות. במחלוקתו של קרח: דבר אחר (ספרי) אמר להם היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע ואתם נדברתם במקום: ודי זהב. הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם שנאמר (הושע ב י) וכסף הרציתי להם וזהב עשו לזבל (ספרי): (ב) אחד עשר יום מחרב. אמר להם משה ראו מה שגרמתם אין לכם דרך קצרה מחורב לקדש ברנע כדרך הר שעיר ואף הוא מהלך י"א יום ואתם הלכתם אותו בשלשה ימים שהרי בעשרים באייר נסעו מחורב שנאמר (במדבר י יא) ויהי בשנה השנייה בחדש השני בעשרים בחדש וגו' (תענית כט.) וככ"ט בסיון שלחו את המרגלים מקדש ברנע אל מהם שלשים יום שעשו בקצרות התאוה שאכלו הבשר חדש ימים ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים נמלא בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך וכל כך הייתה שכינה מתלצעת בשבילכם למהר ביאתכם לארץ ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר ארבעים שנה (ספרי): (ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחדש. מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה ממי למד מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה אמר ראובן בני אני אומר לך מפני מה לא הוכחתם כל השנים הללו כדי שלא תניחו ותלך ותדבק בעשו אחי ומפני ארבעה דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה כדי שלא יהא מוכיחו וחוור ומוכיחו ושלל יהא חצירו רואהו ומחייב ממנו כו' כדאיתא בספרי. וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה וכן שמואל שנאמר (ש"א יב ג) הנני ענו כי וכן דוד את שלמה בנו (מלכים א ב א):

עצרת רש"י

וחצרות. במחלוקתו של קרח: דבר אחר (ספרי) אמר להם היה לכם המרגלים ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע ואתם נדברתם במקום באמרם כי חזק הוא ממנו כביכול אין הקב"ה יכול להביאם לשם חו עבירה בפני עצמה כי ידעו וראו ולא לקחו מוסר [גור אריה]: ודי זהב. הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם שנאמר (הושע ב י) וכסף הרציתי להם וזהב עשו לזבל (ספרי): (ב) אחד עשר יום מחרב. אמר להם משה ראו מה שגרמתם אין לכם דרך קצרה מחורב לקדש ברנע כדרך הר שעיר ואף הוא מהלך י"א יום ואתם הלכתם אותו בשלשה ימים שהרי בעשרים באייר נסעו מחורב שנאמר (במדבר י יא) ויהי בשנה השנייה בחדש השני בעשרים בחדש וגו' (תענית כט.) וככ"ט בסיון שלחו את המרגלים מקדש ברנע אל מהם שלשים יום שעשו בקצרות התאוה שאכלו הבשר חדש ימים ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים נמלא בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך וכל כך הייתה שכינה מתלצעת ממחרת [שפתי חכמים] בשבילכם למהר ביאתכם לארץ ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר ארבעים שנה (ספרי): (ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחדש. מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה ממי למד מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה אמר ראובן בני אני אומר לך מפני מה לא הוכחתם כל

בְּאַרְבַּעִים שָׁנָה בְּעֵשְׂתֵי-עָשָׂר חֹדֶשׁ
 בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל-בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל כָּכָל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ
 אֱלֹהִים: וְאַחֲרֵי הִכְתּוּ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ
 הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן וְאֵת עֹג
 מֶלֶךְ הַבְּשָׁן אֲשֶׁר-יוֹשֵׁב בְּעִשְׂתָּרֶת

בְּחָד עֶשֶׂר יָרְחָא בְּחָד
 לְיָרְחָא מְלִיל מֹשֶׁה עִם
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכָל דִּי
 פְּקִיד יְיָ יְתֵה לְוַתְּהוֹן:
 וּ בְּתַר דְּמָחָא יָת סִיחֹן
 מֶלְכָא דְאֱמֹרָאָה דִּי־תַב
 בְּחֶשְׁבּוֹן וְיָת עֹג
 מֶלְכָא דְמַתְנָן דִּי־תַב
 בְּעִשְׂתָּרֶת בְּאֲדָרְעֵי:

רש"י

(ד) אחרי הכתו. אמר משה אם אני מוכיחם קודם שיכנסו לקצה הארץ יאמרו מה לזה עלינו מה היטיב לנו אינו צא אלא לקנתר ולמנוא עילה שאין בו כח להכניסנו לארץ לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם ואחר כך הוכיחם (ספרי): סיחון וגו' אשר יושב בחשבון. (ספרי) אילו לא היה סיחון קשה והיה שרוי נחשון היה קשה שהמדינה קשה ואילו היתה עיר אחרת וסיחון שרוי נחוכה היה קשה שהמלך קשה על אחת כמה וכמה שהמלך קשה והמדינה קשה: אשר יושב בעשתרת. המלך קשה והמדינה קשה: עשתרת. הוא לשון לוקין וקושי כמו עשתרות קרנים ועשתרות זה הוא עשתרות קרנים שהיו שם רפאים שהכה אמרפל שנאמר (נראשית יד ה) ויכו את רפאים בעשתרות קרנים ועוג נמלט מהם והוא שנאמר (שם פסוק יג) ויצא הפליט ואומר (להלן ג יא) כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים:

עמרת רש"י

השנים הללו כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי ומפני ארבעה דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו שלא בשעת מעשה כי בשעת מעשה יש לו מצות הוכח תוכיח ואלא יהא חזירו רואהו ומתבייש ממנו כו' כשפוגע בו אותו שהוכיחו [שפתי חכמים] כדאיתא בספרי. וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה וכן שמואל שנאמר (ש"א יב ג) הנני ענו כי וכן דוד את שלמה בנו (מלכים א ז א): (ד) אחרי הכתו. למה נאמר אחרי הכותו מאחר שכבר כתב ויהי בארבעים שנה וגו' אמר משה אם אני מוכיחם קודם שיכנסו לקצה הארץ יאמרו מה לזה עלינו מה היטיב לנו אינו צא אלא לקנתר להקניט (רש"י קדושין נב:) ולמנוא עילה עלילה [שפתי חכמים] שאין בו כח להכניסנו לארץ לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם ואחר כך הוכיחם (ספרי): סיחון וגו' אשר יושב בחשבון. למה להזכיר המקומות שלהם אלא לומר (ספרי) אילו לא היה סיחון קשה חזק [שפתי חכמים] והיה שרוי נחשון היה קשה שהמדינה קשה ואילו היתה עיר אחרת וסיחון שרוי נחוכה היה קשה שהמלך קשה על אחת כמה וכמה שהמלך קשה והמדינה קשה: אשר יושב בעשתרת. המלך קשה והמדינה קשה: עשתרת. הוא לשון לוקין וקושי כמו עשתרות קרנים מורה על חזק [גור אריה] ועשתרות זה הוא עשתרות קרנים דהתם [שפתי חכמים] שהיו שם רפאים שהכה אמרפל שנאמר (נראשית יד ה) ויכו את

בְּאֲדָרְעֵי: הַ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ מוֹאָב
 הוֹאִיל מֹשֶׁה בָּאֵר אֶת־הַתּוֹרָה
 הַזֹּאת לֵאמֹר: וַיְהוֹה אֱלֹהֵינוּ דְבַר
 אֵלֵינוּ בְּחֶרֶב לֵאמֹר רַב־לָכֶם שַׁבַּת
 בְּהַר הַזֶּה: וּפָנּוּ וַיִּסְעוּ לָכֶם וּבָאוּ הַר
 הָאֲמֹרִי וְאֶל־כָּל־שִׁכְנֵי בְעֵרְבָה בְּהַר
 וּבְשִׁפְלָה וּבְנֶגֶב וּבְחֹף הַיָּם אֶרֶץ
 הַכְּנַעֲנִי וְהַלְבֹּנוֹן עַד־הַנְּהָר הַגָּדֹל

הַ בְּעֵבֶר אֶרֶץ מוֹאָב שְׂרֵי
 מֹשֶׁה פָּרַשׁ יֵת אֵילָפָן
 אֹרִיתָא הָדָא לְמִימְרֵי:
 וַיְהִי אֱלֹהֵנָא מְלִיל עֲמֻנָא
 בְּחֶרֶב לְמִימְרֵי סְגִי לְכוּן
 דִּיתְבְּתוּן בְּטוֹרָא הַרְדִּין:
 וְאֶתְפָּנוּ וְטוּלוּ לְכוּן
 וְעוּלוּ לְטוֹרָא דְאֲמֹרָא
 וְלָבָל מְגִידוּהִי
 בְּמִישְׁרֵיאַ כְּטוֹרָא
 וּבְשִׁפְלָתָא וּבְדְרוֹמָא
 וּבְסַפְרֵי יַמָּא אֶרֶץ

רש"י

באדרעי. שם המלכות: (ה) הוא"ל. התחיל כמו (נראשית יח כו) הנה נא הואלתי: באר את התורה. נשענים לשון פירשה להם (תנחומא): (ו) רב לכם שבת. כפשוטו ויש מדרש אגדה הרצה גדולה לכם ושכר על ישינתכם צהר הזה עשייתם משכן מנורה וכלים קבלתם תורה מניחם לכם סנהדרין שרי אלפים ושרי מאות (ספרי): (ז) פנו וסעו לכם. זו דרך ערד ומרמה: ובאו הר האמרי. כמשמעו: וא"ל כל שכניו. עמון ומואב והר שעיר (ספרי): בערבדה. זה מישור של יער: בהר. זה הר המלך: ובשפלה. זו שפלת דרום: ובנגב ובחוף הים. אשקלון ועזה וקסרי וכו' כדאיתא בספרי: עד הנהר הגדל. מפני

עמדת רש"י

רפאים בעשתרות קרנים ועוג נמלט מהם והוא שנאמר (שם פסוק יג) וינא הפליעו ואומר (להלן ג יא) כי רק עוג מלך הנשן נשאר מיתר הרפאים: באדרעי. שם המלכות דשם העיר ליכא למימר שכבר כתוב בעשתרות [שפתי חכמים]: (ה) הוא"ל. התחיל כמו (נראשית יח כו) הנה נא הואלתי ואין פירושו רצייתי כמו ויאל משה (שמות ב כא) [שפתי חכמים]: באר את התורה. נשענים לשון פירשה להם (תנחומא) כי פירוש של באר הוא באר היטב, והיטב בצרוף החשבון הקודמי עולה שבעים [מזרחין] כזה: ה' ה' הי' היט היטב [גור אריה]: (ו) רב לכם שבת. כפשוטו זמן רב ויש מדרש אגדה דלפשוטו היה לו לכתוב די לכם שבת וכתב לשון רב לכם לומר [שפתי חכמים] הרצה גדולה לכם ושכר על ישינתכם צהר הזה עשייתם משכן מנורה וכלים קבלתם תורה מניחם לכם סנהדרין שרי אלפים ושרי מאות (ספרי): (ז) פנו וסעו לכם. זו דרך ערד ומרמה: ובאו הר האמרי. כמשמעו: וא"ל כל שכניו. עמון ומואב והר שעיר (ספרי) כי אילו לא חטאו ישראל היה נותן להם ארץ עשרה עממין כאשר נשבע לאברהם [שפתי חכמים]: בערבדה. זה מישור של יער: בהר. זה הר המלך: ובשפלה. זו שפלת דרום: ובנגב ובחוף הים. אשקלון ועזה וקסרי וכו' כדאיתא בספרי: עד הנהר הגדל. הא בפרשת בראשית מונה אותו בסוף כי קטון היה מכולם אלא

דְּכַנְעָנָא וּלְבָנָן עַד
 נִהְרָא רַבָּא נִהְרָא פְּרַת:
 ח חַזֵּי דִיהִבִּית קְדָמִיכֹן
 ית ארעא עולו וְאַחְסִינוּ
 ית ארעא דִּי קִיָּם יִי
 לְאַבְרָהָם לְאַבְרָהָם
 לְיִצְחָק וְלְיִעֲקֹב לְמִתָּן
 לְהוּן וְלְבְנֵיהוֹן בְּתַרְיֵהוֹן:
 ט וְאַמְרִית לְכוּן בְּעַדְנָא
 הִהִיא לְמִימְרָ לִית אָנָּא

נִהְר־פְּרַת: ח רְאֵה נְתַתִּי לְפָנֶיכֶם אֶת־
 הָאָרֶץ בָּאוּ וּרְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם לְאַבְרָהָם
 לְיִצְחָק וְלְיִעֲקֹב לָתֵת לָהֶם וְלִזְרַעֲם
 אַחֲרֵיהֶם: ט וְאָמַר אֵלֵיכֶם בְּעֵת הַהוּא
 לֵאמֹר לֹא־אוּכַל לְבְדִי שְׂאֵת אֶתְכֶם:

רש"י

שנוכר עם ארץ ישראל קוראו גדול משל הדיוט אומר, עבד מלך מלך הדנק לשחזור וישתחוו לך (שנועות מו:). קרב לגבי דהינא ואידהו: (ח) ראה נתתי. צענייכס אהס רואיס איני אומר לכם מאומד ומשמועה (ספרי): באו ורשו. אין מערער דבזר ואינכס צריכס למלחמה אילו לא שלחו מרגלים לא היו צריכס לכלי זין (ספרי): לאבתיכס. למה הזכיר שוב לאברהם ליצחק וליעקב אלא אברהם כדאי לעצמו יצחק כדאי לעצמו יעקב כדאי לעצמו (ספרי): (ט) ואמר אלכם בעת ההוא לאמר. מהו לאמר אמר להם משה, לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה: לא אוכל לבדי וגו'. אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את היס והוריד את המן והגזי את השליו לא היה יכול לדונס אלא כך אמר להם, ה' אלהיכס הרצה אהכס הגדיל והריס אהכס על דייניכס נטל את העונש מכס ונתנו על הדייניס וכן אמר שלמה (מלכים א ג ט) כי מי יוכל לשפוט את עמך הכדז הזה אפשר מי שכתוב זו (מלכים א ה יא) ויחכס מכל האדם אומר מי יוכל לשפוט וגו' אלא כך אמר שלמה אין דייני אומה זו כדייני שאר האומות שאס דן והורג ומכה ומנוק ומטה את דינו וגזול אין צדק כלום אני אס חייבתי ממון שלא כדין נפשות אני נמצע שנאמר (משלי כב כג) וקצע את קוצעיהס נפש (ספרי):

עמרת רש"י

מפני שנוכר עם ארץ ישראל קוראו גדול משל הדיוט אומר, עבד מלך מלך הדנק לשחזור לשר [שפתי חכמים] וישתחוו לך (שנועות מו:). קרב לגבי דהינא אם נגעת במשוח בשמן ואידהו תהא גם כן משוח בנגיעתו (רש"י שם): (ח) ראה נתתי. צענייכס אהס רואיס איני אומר לכם מאומד ומשמועה (ספרי): באו ורשו. באו למה לי, לכתוב רשו בלבד אלא כשתבאו תירשו מיד כי נגור אריהו] אין מערער דבזר ואינכס צריכס למלחמה אילו לא שלחו מרגלים לא היו צריכס לכלי זין (ספרי): לאבתיכס. למה הזכיר שוב לאברהם ליצחק וליעקב מאחר שכבר אמר לאבתיכס [באור] אלא אברהם כדאי לעצמו יצחק כדאי לעצמו יעקב כדאי לעצמו (ספרי): (ט) ואמר אלכם בעת ההוא לאמר. מהו לאמר מאחר דכבר כתיב ואמר אלכם. דבשלמא כל אמירה שהיא אחר דבור כמו וידבר ה' אל משה לאמר הענין שנעשה מן הדבור שייך בו אמירה לאחרים אבל לא יתכן אמירה אחר אמירה לכן לדרשה בא [נגור אריה] אמר להם משה, לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה שצוני שאשים עליכס אנשים חכמים וידועים וגו' [מזרחי]: לא אוכל לבדי וגו'. אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל

יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם
והִנֵּנֶם הַיּוֹם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב:
יֵא יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתְכֶם יִסַּף עֲלֵיכֶם
כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמַיִם וַיְבָרֶךְ אֶתְכֶם
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם: שְׁנֵי יב אֵיכָה אֲשָׂא

יְכִיל בְּלַחֲוֵי לְסוּבְרָא
יְתָכוֹן: יי אֶלְהָכוֹן אִסְגִי
יְתָכוֹן וְהָא אֵי תִיכוֹן
יִזְמָא דִּין כְּכֹכְבֵי
שְׁמַיָא לְמַסְגִי: יא יי
אֶלְהָא דְאֶבְהָתְכוֹן יִסַּף
עֲלֵיכוֹן כְּתָכוֹן אֶלֶף
וּמְנִין וַיְבָרֶךְ יְתָכוֹן כְּמָא
דִּי מְלִיל לְכוֹן: יב אֶבְדִּין

רש"י

(י) והנכם היום ככוכבי השמים. וכי ככוכבי השמים היו צלותו היום (והלל לא היו אלא ששים רבוא) מהו והנכם היום הנכם (משוליס) כיום קיימים לעולם וכלבנה וככוכבים (ספרי): (יא) יסף עליכם ככם אלף פעמים. מהו טוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם אלא אמרו לו, משה אתה נותן קצבה לצרכותינו כבר הצטיית הקצ"ה את הצרה (בראשית יג טז) אשר אם יוכל איש למנות וגוי אמר להם משה זו משלי הוא אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם (ספרי): (יב) איכה אשא לבדי. אם אומר לקבל שכר לא אוכל זו היא שאמרתי לכם (לעיל פסוק ט) לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקצ"ה:

עמרת רש"י

אדם שהוליאס ממזרים וקרע להם את היס והוריד את המן והגיו את השליו לא היה יכול לדונם ואם יש צורך בדרך נס [גור אריה] אלא כך אמר להם, ה' אלהיכם הרצה אתכם לשון [שפתי חכמים] הגדיל והרים אתכם על דייניכם נטל את העונש מכס ונתנו על הדיינים וכן אמר שלמה (מלכים א ג ט) כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה אפשר מי שכתוב צו (מלכים א ה יא) ואתם מכל האדם אומר מי יוכל לשפוט וגוי אלא כך אמר שלמה אין דייני אומה זו כדייני שאר האומות שאם דן והורג ומכה ומנוק ומטה את דינו וגזול אין צדק כלום אני אם חייבתי ממון שלא כדין נפשות אני נתבע שנאמר (משלי כג כג) וקבע את קוצעיהם נפש (ספרי) ויגזול מן הגולנים את הנפש (מצודות שם) מדה כנגד מדה כי הגזול את הדל גזל ממנו חייו (רלבג שם): (י) והנכם היום ככוכבי השמים. וכי ככוכבי השמים הרוב היו צלותו היום (והלל לא היו אלא ששים רבוא) מהו והנכם היום הנכם (משוליס) כיום כהיום [שפתי חכמים] קיימים לעולם כחמה וכלבנה וככוכבים (ספרי): (יא) יסף עליכם ככם אלף פעמים. מהו טוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם אלא אמרו לו, משה אתה נותן קצבה לצרכותינו כבר הצטיית הקצ"ה את הצרה (בראשית יג טז) אשר אם יוכל איש למנות וגוי אמר להם משה זו משלי הוא כלומר הברכות שלי בלא תנאי אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם (ספרי) והברכות הללו על תנאי הם אם תקיימו המצות והתורה [שפתי חכמים]: (יב) איכה אשא לבדי. אפילו אם אומר שיש בדעתי לשאת אתכם כדי [שפתי חכמים] לקבל שכר לא אוכל זו היא שאמרתי לכם (לעיל פסוק ט) לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקצ"ה:

דברים א דברים

תרגום

לְבַדִּי טַרְחַכְּם וּמִשְׂאֵכֶם וְרִיבְכֶם: אֲסוּבֵר בְּלַחֲדֵי טַרְחַכּוֹן
 יֵג הָבּוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנַבְיִים וְיֹדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וְאֲשִׁימָם
 יֵג הָבּוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנַבְיִים וְיֹדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וְאֲשִׁימָם
 יֵג הָבּוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנַבְיִים וְיֹדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וְאֲשִׁימָם

רש"י

טרחכם. מלמד שהיו ישראל ערומין היה אחד רואה את צעל דינו נוטח צדין אומר יש לי עדים להביא
 יש לי ראיות להביא מוסף אני עליכם דיינין: ומשאכם. מלמד שהיו אפיקורסין הקדים משה לנאת אמרו
 מה ראה בן עמרם לנאת שמא אינו שפוי בתוך ביתו איחר לנאת אמרו מה ראה בן עמרם שלא לנאת
 מה אחס סגורים יושב ויועץ עליכם ענות רעות וחושב עליכם מחשבות: וריבכם. מלמד שהיו רוגגים
 (ספרי): (יג) הבו לכם אנשים חכמים. הזמינו עמכם לדבר: אנשים. וכי תעלה על דעתך נשים מה תלמוד
 לומר אנשים לדיקים: חכמים. כסופים: נבנים. מבינים דבר מתוך דבר זו היא שאלל אריות את רבי יוסי
 מה בין חכמים לנבנים חכם דומה לשולחני עשיר כשמציאין לו דיגרין לראות רואה וכשאין מציאין לו יושב
 ותוהה נבון דומה לשולחני תגר כשמציאין לו מעות לראות רואה וכשאין מציאין לו הוא מחזר ומביא משלו
 (ספרי): וידעים לשבטיכם. שהם ניכרים לכם שאם צא לפני מעוטף בטליתו איני יודע מי הוא ומאיה
 שצט הוא ואם הגון הוא אצל אחס מכירין צו שאתם גדלתם אותו לכך נאמר וידעים לשבטיכם (ספרי):

עמרת רש"י

טרחכם. מלמד שהיו ישראל ערומין היה אחד רואה את צעל דינו נוטח צדין אומר יש לי
 עדים להביא יש לי ראיות להביא מוסף אני עליכם דיינין: ומשאכם. מלמד שהיו
 אפיקורסין אפוק רסן רצה לומר הרסן מופק מהן כלומר מורדים [שפתי חכמים] הקדים משה
 לנאת אמרו מה ראה בן עמרם לנאת שמא אינו שפוי שקט (רש"י במדבר כג ג) בתוך ביתו
 איחר לנאת אמרו מה ראה בן עמרם שלא לנאת מה אחס סגורים יושב ויועץ עליכם ענות
 רעות וחושב עליכם מחשבות: וריבכם. מלמד שהיו רוגגים (ספרי) כמו ונרגן (משלי טו כח)
 ענין תלונו כמו ותרגנו באהליהם (דברים א כז) (מצודות שם): (יג) הבו לכם. הזמינו עמכם
 לדבר שכל הבה לשון הזמנה והכנה לדבר [שפתי חכמים]: אנשים. למה לי וכי תעלה על
 דעתך נשים הואיל ופסולין הן להעיד פסולין הן לדון אם כן [שפתי חכמים] מה תלמוד לומר
 אנשים לדיקים: חכמים. כסופים לשון בושח כי חכם לפני שמחליט על פעולה רואה מה
 יהיו התוצאות כדי שלא יחבייש מאותו המעשה וזה נקרא חכם [שפתי חכמים]: נבנים. מבינים
 דבר מתוך דבר זו היא שאלל אריות את רבי יוסי מה בין חכמים לנבנים חכם דומה
 לשולחני עשיר כשמציאין לו דיגרין לראות רואה וכשאין מציאין לו יושב ותוהה משתומם (רש"י
 בראשית כד כא) נבון דומה לשולחני תגר כשמציאין לו מעות לראות רואה וכשאין מציאין לו
 הוא מחזר ומביא משלו (ספרי) נושא ונותן בפרקמטיא [שפתי חכמים]: וידעים לשבטיכם.
 שהם ניכרים לכם שאם צא לפני מעוטף בטליתו איני יודע מי הוא ומאיה שצט הוא ואם
 הגון הוא אצל אחס מכירין צו שאתם גדלתם אותו לכך נאמר וידעים לשבטיכם (ספרי)
 ישראל היו בוחרין את האנשים האלה בתחלה וכל שהיתה רוח הקודש מסכים בו היה משה

בוחר [שפתי חכמים]:

עליכון:	בראשיכם: יד ותענו אתי ותאמרו:
יד ותבתון יתי ואמרתון	טוב הדבר אשר דברת לעשות:
תקיף פתגמא די	טו ואקח את ראשי שבטיכם אנשים
מללתא למעבד:	חכמים וידעים ואתן אותם ראשים
טו ודברית ית ריש	
שבטיכון גברון חבימין	

רש"י

בראשיכם. ראשים ומכובדים עליכם שתהיו נוהגין בהם כבוד ויראה: ואשמם. חסר יו"ד לומד שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם שהיה להם למחות ולכוון אותם לדרך הישרה (ספרי): (ד') ותענו אתי. חלטתם את הדבר להנאתכם היה לכם להשיב רצונו משה ממי נאה ללמוד ממך או מתלמידך (ספרי) לא ממך שננטערת עליה אלא ידעתי מחשבותיכם שהייתם אומרים עכשיו יתמנו עלינו דיינין הרבה אם אין מכירנו אנו מביאין לו דורון והוא נושא לנו פנים: לעשות. אם הייתי מתעלל אתם אומרים עשה מהרה (ספרי): (טו) ואקח את ראשי שבטיכם. משכמים דנצרים אשריכם על מי צאתם להתמנות על בני הצרעה יצחק ויעקב על בני אדם שנקראים אחים ורעים (מהלים קכז ט) חלק ונחלה (דברים לז ט) וכל לשון חנה (ספרי): אנשים חכמים וידעים. אבל נבונים לא מלאחי (ספרי) זו אחת משבע מדות שאמר יתרו למשה ולא מלא אלא שלש, אנשים צדיקים, חכמים וידועים: ראשים עליכם. שתנהגו בהם כבוד, ראשים במקום ראשים נממכר ראשים נמשא ומתן נכנס (מביחו לבית המדרש) אחרון וינאל ראשון (ספרי):

עפרת רש"י

בראשיכם. ראשים ומכובדים עליכם שתהיו נוהגין בהם כבוד ויראה: ואשמם. חסר יו"ד לשון אשמה [שפתי חכמים] לומד שאשמותיהם של ישראל היהודים החוטאים [גור אריה] תלויות בראשי דייניהם שהיה להם למחות ולכוון אותם לדרך הישרה (ספרי) אמנם בכל התיקונים ובספר תורה נכתב מלא יו"ד: (יד) ותענו אתי. חלטתם לשון חלוטין [שפתי חכמים] שתתקיים (מצודות מלכים א כ לג) את הדבר להנאתכם היה לכם להשיב רצונו משה ממי נאה ללמוד ממך או מתלמידך (ספרי) לא ממך בחמיה שננטערת עליה על התורה [שפתי חכמים] אלא ידעתי מחשבותיכם שהייתם אומרים עכשיו יתמנו עלינו דיינין הרבה אם אין מכירנו אנו מביאין לו דורון והוא נושא לנו פנים: לעשות. אם הייתי מתעלל אתם אומרים עשה מהרה (ספרי): (טו) ואקח את ראשי שבטיכם. משכמים דנצרים כי אין לקיחה נופל באדם אלא אם הוא מדבר על לבו ומושך את לבו שבזה הוא נקח ברשות אחר אמר להם [גור אריה] אשריכם על מי צאתם להתמנות על בני הצרעה יצחק ויעקב על בני אדם שנקראים אחים ורעים (מהלים קכז ט) חלק ונחלה (דברים לז ט) וכל לשון חנה (ספרי): אנשים חכמים וידעים. אבל נבונים לא מלאחי (ספרי) זו אחת משבע מדות שאמר יתרו למשה ארבעה כתובים כאן אנשים דהיינו צדיקים חכמים נבונים וידועים ובפרשת יתרו (יח כא) יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע [שפתי חכמים] ולא מלא משה אלא שלש, אנשים צדיקים, חכמים וידועים: ראשים עליכם. שתנהגו בהם כבוד, ראשים במקום שחניחו להם לקנות תחלה קודם כל אדם

ומדען ומנתי יתהון
 רישין עליכון רבני
 אלפין ורבני מאותא
 ורבני חמשין ורבני
 עשוריתא וסרכין
 לשבטיכון: טו ופקדית
 ית דיניכון בעדנא
 הריא למימר שמעו
 בין אחיכון ותהונון
 קושטא בין גברא ובין
 אחרהי ובין גיורה: ז לא תשחמודעון אפין בדינא מלי זערא כרבא תשמעון לא

עֲלֵיכֶם שְׂרֵי אֲלָפִים וְשְׂרֵי מֵאוֹת
 וְשְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֹת
 וְשְׂטָרִים לְשִׁבְטֵיכֶם: טו וְאֶצְוָה אֶת־
 שְׁפִטֵיכֶם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר שְׁמַע
 בֵּין־אֲחֵיכֶם וּשְׁפִטָתֶם צְדָק בֵּין־אִישׁ
 וּבֵין־אֲחִיו וּבֵין גֵּרוֹ: ז לֹא־תִכְרֹוּ פָנִים
 אַחֲרָהֵי וּבֵין גִּיּוֹרָה: ז לא תשחמודעון אפין בדינא מלי זערא כרבא תשמעון לא

רש"י

שרי אלפים. אחד ממונה על אלף: שרי מאות. אחד ממונה על מאה: ושטרים. מנתי עליכם: לשבטיכם. אלו הכופתין והמכין ברצועה על פי הדיינין (ספרי): (טו) ואצוה את שפטיכם. (ספרי) אמרתי להם הווי מתונין בדין אס בל דין לפניך פעם אחת שמים ושלש אל תאמר כבר בל דין זה לפני פעמים הרבה אלא היו נושאים ונותנים זו: בעת ההוא. (ספרי) משמניתים אמרתי להם אין עכשיו כלשעבר לשעבר הייתם נרשות עצמכם עכשיו הרי אחס משועבדים לנצור: שמע. לשון הווי אודניט בלע"ז (הערענד) כמו (שמות כ ח) וזכור (דברים ה יב) ושמור: ובין גרו. (ספרי) זה בעל דינו שאוגר עליו דברים דבר אחר ובין גרו אף על עסקי דירה בין חלוקת אחים אפילו בין תנור וכירים (סנהדרין ז:): (יז) לא תכירו פנים

עטרת רש"י

ראשים צממכר ראשים צממא ומתן נכנס (מציחו לביח המדרש) אחרון שאין כבוד חכמים שימתין על אחרים ויולא ראשון (ספרי) שאינו כבוד הזקן שילכו ממנו ויניחו אותו לכד נגור אריה: שרי אלפים. אחד ממונה על אלף: שרי מאות. אחד ממונה על מאה: ושטרים. מנתי עליכם ולא שהדיינים יהיו גם שוטרים [שפתי חכמים]: לשבטיכם. אלו הכופתין והמכין ברצועה על פי הדיינין (ספרי): (טו) ואצוה את שפטיכם. מדכתיב ושפטתם צדק מדוע יש עוד להוסיף בין איש ובין אחיו ובין גרו אלא ללמד [מזרחין] (ספרי) אמרתי להם הווי מתונין בדין אס בל דין לפניך פעם אחת שמים ושלש אל תאמר כבר בל דין זה לפני פעמים הרבה אלא היו נושאים ונותנים זו: בעת ההוא. (ספרי) משמניתים דאם לא כן בעת ההיא למה לי [נגור אריה] אמרתי להם אין עכשיו כלשעבר לשעבר הייתם נרשות עצמכם עכשיו הרי אחס משועבדים לנצור: שמע. לשון הווי אודניט odant או oiant מלשון ouir בלע"ז בשמעכם (הערענד) כמו (שמות כ ח) וזכור (דברים ה יב) ושמור: ובין גרו. (ספרי) זה בעל דינו שאוגר עליו דברים מלשון (משלי ו ח) אגרה פירושו מאסף (מצודות שם) בקציר מאכלה. "גרו" חסר אל"ף כאילו אמר בין אוגרו דבר אחר ובין גרו אף על עסקי דירה בין חלוקת אחים אפילו בין תנור וכירים (סנהדרין ז:): כאילו נאמר ובין הגר עמו שיש ביניהם עסקי דירה [מזרחין]: (יז) לא תכירו פנים במשפט. הא כבר כתיב ושפטתם צדק אלא

בְּמִשְׁפָּט פֶּקֶטָן כַּגְדֹּל תִּשְׁמָעוּן לֹא
 תִּגְדְּרוּ מִפְּנֵי-אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט
 לֵאלֹהִים הוּא וְהִדְבַר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה
 מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשִׁמַּעְתִּיו: יח וְאַצִּיחַ

תִּדְחֲלוּן מִן קִדְם גְּבֵרָא
 אֲרִי דִינָא דִינִי הוּא
 וּפְתִינָמָא דִי יִקְשִׁי מִנְכוּן
 תִּקְרְבוּן לְוֹתִי
 וְאַשְׁמַעְנָה: יח וּפְקִדִית
 יִתְכוּן בְּעִדְנָא הֵהִיא יִת

רש"י

במשפט. (ספרי) זה הממונה להשיב הדיינין שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דין איש פלוני קרובי אושיבנו דין צעיר והוא אינו בקי דינין נמלא מחייב את הזכאי ומוכה את החייב מעלה אני על מי שמנהו כאלו הכיר פנים בדין: כקטן כגדול תשמעון. (סנהדרין ט.) שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה שאם קדם וצא לפניך לא תסלקנו לאחרון. דבר אחר כקטן כגדול תשמעון כהרגומו שלא תאמר זה עני הוא וחברו עשיר ומצוה לפרנסו אזכה את העני ונמלא מתפרנס בנקיות. דבר אחר שלא תאמר האין אני פוגם כבודו של עשיר זה בשביל דינר אזכנו עכשיו וכשיוצא לחוץ אומר לו תן לו שאתה חייב לו (ספרי): לא תגורו. (ספרי) לא תיראו דבר אחר לא תגורו לא תכניס דבריך מפני איש לשון (משלי י ה) אוגר בקיך: כי המשפט לאלהים הוא. מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה מוזיקני להחזיר לו נמלא שהטית עלי המשפט: תקרבוני אלי. (ספרי) על דבר זה נסתלק ממנו משפט בנות ללפחד וכן שמואל אמר לשאול (שמואל א ט יט) אנכי הרוצה אמר לו הקב"ה חייך שאני מודיעך שאין אתה רוצה ואימתי הודיעו כשצא למשוח את דוד (שם טו ו) וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה'

עברת רש"י

[שפתי חכמים] (ספרי) זה הממונה להשיב הדיינין שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דין איש פלוני קרובי אושיבנו דין צעיר והוא אינו בקי דינין נמלא מחייב את הזכאי ומוכה את החייב מעלה אני על מי שמנהו כאלו הכיר פנים בדין: כקטן כגדול תשמעון. אין לומר דאיש שפל וקטן תשמעו כאיש גדול וחשוב דזה פשיטא אלא [גור אריה] (סנהדרין ט.) שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה שאם קדם דין של פרוטה וצא לפניך לא תסלקנו לאחרון. דבר אחר כקטן כגדול תשמעון כהרגומו שלא תאמר זה עני הוא וחברו עשיר ומצוה לפרנסו אזכה את העני ונמלא מתפרנס בנקיות. דבר אחר שלא תאמר האין אני פוגם כבודו של עשיר זה בשביל דינר אזכנו עכשיו וכשיוצא לחוץ אומר לו תן לו שאתה חייב לו (ספרי): לא תגורו. (ספרי) לא תיראו כלל, שאם יהיה לו יראה, מחפש לו זכות יותר ואף על גב שלדעתו דן דין אמת כיון שמתירא מפניו אי אפשר שידון דין אמת [גור אריה] דבר אחר לא תגורו לא תכניס דבריך מפני איש לשון (משלי י ה) אוגר בקיך כגון תלמיד היושב בפני רבו ובא דין לפני רבו וטעה בדין לא ישתוק התלמיד [שפתי חכמים]: כי המשפט לאלהים הוא. הלא המשפט לבעלי הריב הוא אלא [גור אריה] מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה מוזיקני להחזיר לו נמלא שהטית עלי המשפט: תקרבוני אלי. (ספרי) על דבר זה נסתלק ממנו משפט בנות ללפחד משום שהיה מדמה את עצמו להקב"ה דכתיב כי המשפט לאלהים הוא וכתיב אחריו והדבר אשר יקשה מכם תקריבוני אלי ומשפט בנות

אֶתְכֶם בָּעֵת הַהוּא אֵת כָּל־הַדְּבָרִים
 אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: יט וְנָסַע מִחֹרֵב וְנִלְךָ
 אֵת כָּל־הַמְדַבֵּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא
 הַהוּא אֲשֶׁר רָאִיתֶם דֶּרֶךְ הַר הָאֱמֹרִי
 כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲתָנוּ
 וְנָבֵא עַד קִדְשׁ בְּרִנֵּעַ: כ וְאָמַר אֵלֵכֶם
 בְּאֶתְם עַד־הַר הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־יְהוָה
 אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ: כא רְאֵה נָתַן יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת־הָאָרֶץ עֲלֶיהָ רֵשׁ
 כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ

כל פתגמיא די תעבדון: יט ונטלנא מחרב והליכנא ית כל מדברא רבא ודחילא תהוא די חזיתון ארת טורא דאמראה כמא די פקיד: י"י אלהנא יתנא ואמנא עד רקס ציאה: כ ואמריית לבון אמיתון עד טורא דאמראה דיין אלהנא יתב לנא: כא חזי יתב אלהך קדמך ית ארעא סק אחסון כמא די מליל: י"י אלהא דאבהתך לך לא תרחל

רש"י

משיחו אמר לו הקב"ה ולא אמרת שאתה הרואה (שם טו ז) אל חצט אל מראהו: (יח) את כל הדברים אשר תעשון. אלו עשרת הדברים שצין דיני ממונות לדיני נפשות (סנהדרין לב): (יט) המדבר הגדול והנורא. שהיו צו נחשים כקורות ועקרבים כקשמות (ספרי):

עמרת רש"י

צלפחד דבר פשוט הוא, דכל אדם יודע שאם אין לאיש בנים הבת יורשת במקום בן נשפתי חכמים] וכן שמואל אמר לשאול (שמואל א ט יט) אנכי הרואה אמר לו הקב"ה חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה ואימתי הודיעו כשנאל למשוח את דוד שנאמר (שם טו ז) וירא את אליאז ויאמר אך נגד ה' משיחו אמר לו הקב"ה ולא אמרת שאתה הרואה (שם טו ז) אל חצט אל מראהו: (יח) את כל הדברים אשר תעשון. אלו עשרת הדברים שצין דיני ממונות לדיני נפשות (סנהדרין לב) ואלו הן: דיני ממונות בשלשה, ופותחין אף לחובה, ומטין על פי אחד אף לחובה, ומחזירין אף לחובה, והכל ראויין ללמד זכות וחובה, הדיין והתלמיד, והדיין המלמד זכות חוזר ומלמד חובה, וכן איפכא. ודינן ביום וגומרים בלילה, וגומרין בו ביום בין לזכות בין לחובה, ומתחילין מן הגדול, והאב ובנו והרב ותלמידו מונין אותן לשנים. מה שאין כן בדיני נפשות, כי מה שכשר בדיני ממונות פסול בדיני נפשות [שפתי חכמים]: (יט) המדבר הגדול והנורא. שהיו צו נחשים כקורות ועקרבים כקשמות (ספרי) וראו

אותם רק מתים כי הענן ההולך לפנייהם היה הורג אותם [גור אריה]:

וְלֹא תִתְבָּר: כַּב וּתְקַרְבוּן
 לְוָתִי כְלָבוֹן וְאַמְרוּן
 גְּשִׁלַח גְּבִירִין קְדָמָא
 וְיִאֲלָלוּ לְנָא יְת אַרְעָא
 וְיִתְיַבּוּן יְתָנָא פְתָנְמָא
 יְת אַרְחָא דִּי גִסְק בַּה
 וְיִת קְרוּיָא דִּי גְעוּל
 לְהָן: כַּב וְשִׁפְר בְּעֵינֵי
 פְתָנְמָא וְדַבְרִית מְנַבּוֹן

אֶל-תִּירָא וְאֶל-תַּחַת: שְׁלִישִׁי כַב וְתִקְרְבוּן
 אֵלַי כְּלָכֶם וְתֹאמְרוּ גְשִׁלַח אַנְשִׁים
 לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ-לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ וְיִשְׁבוּ
 אֹתָנוּ דָּבַר אֶת-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נֵעֲלֶה-
 בָּהּ וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֵא אֵלֵינוּ:
 כַּב וְיִיטַב בְּעֵינֵי הַדָּבָר וְאֶקַח מִכֶּם

רש"י

(כב) ותקרבוני אלי כלבם. בערבוניא ולהלן הוא אומר (דברים ה כ) ותקרבוני אלי כל ראשי שבטיכם וקניכם ותאמרו הן הראנו וגו' אותה קריצה הימה הוגנת ילדים מכבדים את הזקנים ושלחום לפנייהם וקנינם מכבדים את הראשים ללכת לפנייהם אבל כאן ותקרבוני אלי כולכם בערבוניא ילדים דומפין את הזקנים וקנינם דומפין את הראשים (ספרי): וישבו אתנו דבר. (ספרי) צאיוה לשון הם מדברים: את הדרך וגו'. אין דרך שאין בה עקמימות: ואת הערים אשר נבא עליהן. תחלה לכבוש: (כג) וייטב בעיני הדבר. בעיני ולא בעיני המקום ואם בעיני משה היה טוב למה אמרה בתוכחות משל לאדם שאומר לחבירו מכור לי חמורך זה אמור לו הן. נותנו אתה לי לנסיון אמר לו הן צהרים וגבעות אמר לו הן כיון שראה שאין מעכבו כלום אמר הלוקח בלבו בטוח הוא זה שלא אמלא בו מוס מיד אמר לו טול מעותך איני מנסהו מעתה, אף אני הודיתי לדברים שמתחזרו בכם כשתראו שאיני מעכב ואתם לא חזרתם בכם (ספרי): ואקח מכם. מן הצוררים שכם מן המסולמים שכם (ספרי):

עצרת רש"י

(כב) ותקרבוני אלי כלבם. הוכיח אותם שבאו [באור] בערבוניא ולהלן הוא אומר (דברים ה כ) ותקרבוני אלי כל ראשי שבטיכם וקניכם ותאמרו הן הראנו וגו' אותה קריצה הימה הוגנת ילדים מכבדים את הזקנים ושלחום לפנייהם וקנינם מכבדים את הראשים ללכת לפנייהם אבל כאן ותקרבוני אלי כולכם בערבוניא ילדים דומפין את הזקנים וקנינם דומפין את הראשים (ספרי): וישבו אתנו דבר. (ספרי) צאיוה לשון הם מדברים כדי לגלות בדבורם כנענים מז' אומות המתחפשים בלבוש שאר עובדי כוכבים [שפתי חכמים]: את הדרך וגו'. שהוא ישר יותר [גור אריה] כי אין דרך שאין בה עקמימות: ואת הערים אשר נבא עליהן. תחלה לכבוש והם יותר נוחים לכבוש מן האחרים [גור אריה]: (כג) וייטב בעיני הדבר. הייה לו לכתוב וייטב הדבר בעיני שכן דרך הלשון אלא הקדים מילת "בעיני" לומר [שפתי חכמים] בעיני ולא בעיני המקום הייה טוב ואם בעיני משה הייה טוב למה אמרה בתוכחות משל לאדם שאומר לחבירו מכור לי חמורך זה אמור לו הן. נותנו אתה לי לנסיון אמר לו הן צהרים וגבעות אמר לו הן כיון שראה שאין מעכבו כלום אמר הלוקח בלבו בטוח הוא זה שלא אמלא בו מוס מיד אמר לו טול מעותך איני מנסהו מעתה, אף אני הודיתי לדברים שמתחזרו בכם כשתראו שאיני מעכב ואתם לא חזרתם בכם (ספרי): ואקח מכם. נאמר מכם לומר מן

שְׁנַיִם עָשָׂר אַנְשִׁים אִישׁ אֶחָד
 לְשִׁבְטָא: כַּד וַיִּפְּנוּ וַיַּעֲלוּ הָהָרָה וַיָּבֹאוּ
 עַד-נַחַל אֲשַׁכָּל וַיִּרְגְּלוּ אֹתָהּ:
 כִּי וַיִּקְחוּ בַיָּדָם מִפְּרֵי הָאָרֶץ וַיֹּרְדוּ
 אֵלֵינוּ וַיֵּשְׁבוּ אִתָּנוּ דָּבָר וַיֹּאמְרוּ
 טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
 נָתַן לָנוּ: כִּי וְלֹא אֲבִיתֶם לַעֲלֹת וּתְמָרוּ
 אֶת-פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: כִּי וַתִּרְגְּמוּ
 בְּאֵהֲלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ בְּשִׁנְאֵת יְהוָה

תְּרִין עֶשֶׂר גְּבָרִין גְּבָרָא
 חַד לְשִׁבְטָא: כַּד וַאֲתַפְּנִי
 וּסְלִיקוּ לְמִזְרָא וְאָתוּ עַד
 נַחֲלָא דְאַתְכָּלָא וְאֵלֵינוּ
 יָתָה: כִּי וְנִסִּיבוּ בַיַּדְהוֹן
 מֵאֲפָא דְאַרְעָא וְאֲחִיתוּ
 לָנָא וְאֲחִיבוּ יִתְנָא
 פְּתַגְמָא וְאָמְרוּ טוֹבָא
 אֲרַעָא דִּי אֱלֹהֵנָא יְהִי
 לָנָא: כִּי וְלֹא אֲבִיתוּן
 לְמַסַּק וּסְרַבְתוּן עַל
 מִימְרָא דִּי אֱלֹהֵכוּן:
 כִּי וַאֲתַרְעַמְתוּן
 בְּמִשְׁכְּבֵיכוּן וְאֲמַרְתוּן
 בְּדַסְנֵי יְיָ יִתְנָא אֲפַקְנָא

רש"י

שנים עשר אנשים איש אחד לשבט. (ספרי) מגיד שלא היה שצט לוי עמהם: (כד) עד נחל אשכנז. מגיד שנקרא על שם סופו (ספרי): וירגלו אותה. (שם) מלמד שהלכו צה ארבעה אומנים שמי וערצ: (כה) ויורדו אלינו. מגיד שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות: ויאמרו טובה הארץ. (שם) מי הם שאמרו טובה יהושע וכלב: (כו) ותמרו. לשון המרקה המרסמם כנגד מאמרו: (כז) ותרגמו. לשון הרע וכן (משלי יח ט) דברי נגון אדם המוליח דעה: בשנאת ה' אתנו. והוא היה אוהב אתכם אבל אתם שונאים אותו משל הדיוט אומר, מה דלנך על רמתך מה דלנחיה עלך (ספרי): בשנאת ה' אתנו הוציאנו

עפרת רש"י

הנזורים שצנכס מן המסולמים לשון סולת [שפתי חכמים] שצנכס (ספרי): שנים עשר אנשים איש אחד לשבט. הרי כתיב איש אחד לשבט אם כן שנים עשר אנשים למה לי אלא (ספרי) מגיד שלא היה שצט לוי עמהם י"ב ולא י"ג היו [גור אריה]: (כד) עד נחל אשכנז. מגיד שנקרא על שם סופו (ספרי) שהרי עדיין לא נקרא נחל אשכול עד שכרתו משם האשכול [גור אריה]: וירגלו אותה. (שם) מלמד שהלכו צה ארבעה אומנים ארבעה שורות שמי וערצ כלומר בהליכתם ובחזרתם הלכו לאורך כל הגבול המערבי והדרומי כמין גאם כמו שפירש רש"י (במדבר יג כא) [לבוש האורה]: (כה) ויורדו אלינו. מגיד שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות: ויאמרו טובה הארץ. (שם) מי הם שאמרו רק [גור אריה] טובה יהושע וכלב: (כו) ותמרו. לשון המרקה סרבחת [אונקלוס] המרסמם כנגד מאמרו: (כז) ותרגמו. לשון הרע וכן (משלי יח ט) דברי נגון פירושו אדם המוליח דעה: בשנאת ה' אתנו. והוא היה אוהב אתכם אבל אתם שונאים אותו ומוזה אתם מדייקין שהוא שונא אתכם משל הדיוט אומר, מה דלנך על רמתך כיון שאתה שונא את חבריך אתה אומר עליו שהוא שונא אותך מה דלנחיה עלך (ספרי) על אהבת חבר אליך אתה אומר כמה גדולה אהבתי אליו [שפתי חכמים]: בשנאת ה' אתנו הוציאנו

מֵאֲרֶץ מִצְרַיִם
 לְמִסְרָה יִתְנָא בִּידָא
 דְּאִמְרָאָה לְשִׁצְיוֹתָנָא:
 כַּח לְאֵן אֲנַחְנָא סְלִקוּן
 אֲחֵנָא תְּבִירוּ יֵת לְפָנָא
 לְמִימֵר עִם רַב וּתְקִיף
 מִנְנָא קְרוּיִן רַבְרָבִין
 וְכִרְיָן עַד צִית שְׂמִיָּא
 וְאִף בְּנֵי גִבְרָאֵי חֻזְיָא
 תְּמִן: כֹּס וְאִמְרִית לְכוּן
 לָא תִתְּבִירוּן וְלָא
 תִדְחִלוּן מִנְהוּן: ל' י'
 אֱלֹהֵכוּן דְּמִדְבַּר
 קְדָמִיכוּן הוּא יִגִּית לְכוּן
 כְּכֹל דִּי עֲבַד עִמְכוּן
 בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכוּן:

אֲתֵנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֲרֶץ מִצְרַיִם לְתֵת
 אֲתֵנוּ בִּידָא הָאִמְרֵי לְהַשְׂמִידָנוּ:
 כַּח אָנְחָה | אֲנַחְנוּ עֲלִים אֲחֵינוּ הִמְסוּ
 אֶת־לִבְבָנוּ לֵאמֹר עִם גְּדוֹל וְרָם
 מִפְּנֵי עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בְּשָׁמַיִם
 וְגַם־בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם: כֹּס וְאִמְר
 אֲלֵכֶם לֹא־תִעְרְצוּן וְלֹא־תִירָאוּן
 מֵהֶם: ל' יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הֵהֱלִךְ
 לְפָנֵיכֶם הוּא יִלְחֶם לָכֶם כְּכֹל אֲשֶׁר
 עָשָׂה אֶתְכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם:

רש"י

מֵאֲרֶץ מִצְרַיִם. הוֹצִיאָנוּ לְשִׁנְאָה הֵימָּה מִשָּׁל לְמַלְךְ בְּשַׁר וְדַם שֶׁהָיוּ לוֹ שְׂנֵי צַיִם וְיֵשׁ לוֹ שְׂנֵי שְׂדוֹת אַחַת שֶׁל שְׂקִיא וְאַחַת שֶׁל צֶעַל לְמִי שֶׁהוּא אוֹהֵב נוֹתֵן שֶׁל שְׂקִיא וְלְמִי שֶׁהוּא שׂוֹנֵא נוֹתֵן לוֹ שֶׁל צֶעַל. אֲרֶץ מִצְרַיִם שֶׁל שְׂקִיא הוּא שְׂנִילוּס עוֹלָה וּמִסְקָה אוֹתָהּ וְאֲרֶץ כְּנַעַן שֶׁל צֶעַל וְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם לְתֵת לָנוּ אֶת אֲרֶץ כְּנַעַן (מִנְחוּמָא שְׁלֵמָה): (כַּח) עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בְּשָׁמַיִם. דְּבִרוּ הַכְּתוּבִים לְשׁוֹן הַצֵּאִי (סְפָרֵי תַמִּיד כֹּס): (כֹּס) לֹא תִעְרְצוּן. לְשׁוֹן שְׂצִירָה כְּתַרְגוּמוֹ וְדוּמָה לוֹ (אִיוֹב ל' ו') צִעְרוּן נַחְלִים לְשָׁכַן לְשִׁצְרָה נַחְלִים: (ל') יִלְחֶם לָכֶם. צֶעַל לָכֶם:

עמרת רש"י

מֵאֲרֶץ מִצְרַיִם. הֵלֵא הִרְבָּה נִסִּים עָשָׂה לָהֶם כְּדִי לְהוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם וְהִיָּה לוֹ לִזְמַר בְּשִׁנְאָת הַיְּהוָה אוֹתָנוּ הוֹצִיאָנוּ לְתֵת אוֹתָנוּ בִּידָא הָאִמְרוּרִי וּמִתְרַץ דַּכְךָ אִמְרוּ הוֹצִיאָנוּ לְשִׁנְאָה הֵימָּה מִשָּׁל לְמַלְךְ בְּשַׁר וְדַם שֶׁהָיוּ לוֹ שְׂנֵי צַיִם וְיֵשׁ לוֹ שְׂנֵי שְׂדוֹת אַחַת שֶׁל שְׂקִיא וְאַחַת שֶׁל צֶעַל אֲרֶץ יִבְשָׁה שְׂצִירִיכִין לְהַשְׂקוּתָהּ [שְׂפַחֵי חֲכָמִים] לְמִי שֶׁהוּא אוֹהֵב נוֹתֵן שֶׁל שְׂקִיא וְלְמִי שֶׁהוּא שׂוֹנֵא נוֹתֵן לוֹ שֶׁל צֶעַל. אֲרֶץ מִצְרַיִם שֶׁל שְׂקִיא הוּא שְׂנִילוּס עוֹלָה וּמִסְקָה אוֹתָהּ וְאֲרֶץ כְּנַעַן שֶׁל צֶעַל וְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם לְתֵת לָנוּ אֶת אֲרֶץ כְּנַעַן (מִנְחוּמָא שְׁלֵמָה): (כַּח) עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בְּשָׁמַיִם. דְּבִרוּ הַכְּתוּבִים לְשׁוֹן הַצֵּאִי (סְפָרֵי תַמִּיד כֹּס). לְשָׁךְ הַדְּיוּט, לְשָׁךְ גַּחְמָה שְׂאִין מִדְּקֶדֶק דְּבִרְבֵּרוּ וְלֹא שִׁתְּכֻרִין לְשָׁךְ [שְׂפַחֵי חֲכָמִים]: (כֹּס) לֹא תִעְרְצוּן. לְשׁוֹן שְׂצִירָה כְּתַרְגוּמוֹ וְדוּמָה לוֹ (אִיוֹב ל' ו') צִעְרוּן נַחְלִים לְשָׁכַן כְּלוֹמֵר לְשִׁצְרָה נַחְלִים הוּא הַנִּקִּיק שְׂעוּשָׁה הַנְּחַל סְבִיבוֹתָיו (רִש"י שם): (ל') יִלְחֶם לָכֶם. צֶעַל לָכֶם:

לא ובמדבר אשר ראית אשר נשאת
יהוה אלהיך כאשר ישא איש את
בנו בכל הדרך אשר הלכתם עד
באכם עד המקום הזה: לא ובדבר
הזה אינכם מאמינים ביהוה
אלהיכם: לא ההלך לפניכם בדרך
לתור לכם מקום לחנתכם באש |
לילה לראתכם בדרך אשר תלכו
בה ובענן יומם: לא וישמע יהוה את
קול דבריכם ויקצף וישבע לאמר:
לה אם יראה איש באנשים האלה
קל פתגמיכון ורגז וקנים למימר: לה אם יחזי גבר בגבריא האלון דרא בישא הדן ית

לא ובמדברא די חזותא
די סוכרד יי אלהך
כמא די מסוכר גבר
ית ברה בכל ארחא די
הלכתון עד מתיכון
עד אחרא הדן:
לא ובפתגמא
לתיכון מהימנן
במימרא דיי אלהכון:
לא די מדבר קדמיכון
בארחא לאתקנאה לכון
אתר בית מישרי
לאשריותכון בעמודא
דאשחא פלייא
לאחזיותכון בארחא די
תהכון בה ובעמודא
דענא ביממא:
לא ושמיע קדם יי ית

רש"י

(לא) ובמדבר אשר ראית. מוסב על מקרא שלמעלה הימנו ככל אשר עשה אחכס צמזרים ועשה אף צמדנר אשר ראית אשר נשאת וגו': כאשר ישא איש את בנו. כמו שפרשתי אלל (שמות יד יט) ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל וגו' משל למהלך דרך וצנו לפניו צאו לסטים לשנותו וכו': (לב) ובדבר הזה. שהוא מצטייחס להציאכס אל הארץ אינכס מאמינים צו: (לג) דראתכס. כמו להראותכס וכן (שמות יג כא) לנחותס הדךך וכן (תהלים כו ז) לשמיע צקול תודה וכן (מלכים ב ט טו) ללכת לגיד צזרעאל:

עמרת רש"י

(לא) ובמדבר אשר ראית. מוסב על מקרא שלמעלה הימנו דאם לא כן הוי למכתב ובמדבר נשאת וגו' מאי ובמדבר אשר ראית אלא כך פירושו ככל אשר עשה אחכס צמזרים ועשה אף צמדנר אשר ראית ומה עשה [גור אריה] אשר נשאת וגו': כאשר ישא איש את בנו. כמו שפרשתי אלל (שמות יד יט) ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל וגו' משל למהלך דרך וצנו לפניו צאו לסטים לשנותו וכו': (לב) ובדבר הזה. שהוא מצטייחס להציאכס אל הארץ אינכס מאמינים צו: (לג) דראתכס. כמו להראותכס והפת"ח שתחת הלמ"ד משלים חסרון הה"א [שפתי חכמים] וכן (שמות יג כא) לנחותס הדךך וכן (תהלים כו ז)

ארעא טבבא די קמית
 למתן לאבקהתכון:
 לו אלהן כלב בר יפנה
 הוא יחונה ולה אתן
 ית ארעא די דרך בה
 ולבנהי חלף די
 אשלים בטר דחלתא
 דיי: לו אף עלי הוה רגו
 מן קדם יי כדילכון
 למימר אף את לא
 תעול תמן: לה יהושע
 בר גון דקאם קרמך
 הוא יעול תמן יתה
 תקף ארי הוא יחסנה
 לישראל: לט וטפלכון די
 אמרתון לבנא יהו
 ובניכון די לא ידעו
 יומא דין טב וביש
 אנן יעלון לתמן ולהון
 אתגנה ואנן יירתנה:
 מ ואתון אתפניו לכון
 וטולו למדברא ארח

הדור הרע הזה את הארץ הטובה
 אשר נשבעתי לתת לאבותיכם:
 לו זולתי כלב בן-יפנה הוא יראנה
 ולו-אתן את-הארץ אשר דרך-בה
 ולבניו יען אשר מלא אחרי יהוה:
 לו גם-בי התאנף יהוה בגללכם
 לאמר גם-אתה לא-תבא שם:
 לה יהושע בן-נון העמד לפניך הוא
 יבא שמה אתו חזק כיהוא
 ינחלנה את-ישראל: רביעי לט וטפכם
 אשר אמרתם לבו יהוה ובניכם
 אשר לא-ידעו היום טוב ורע המה
 יבאו שמה ולהם אתגנה והם
 יירשוה: מ ואתם פנו לכם וסעו

רש"י

(לו) אשר דרך בה. מצרון. שנאמר (צמדבר יג כב) ויצא עד מצרון: (לז) התאנף. נתמלא רוגזו: (מ) פנו
 לכם. אמרתי להעביר אתכם דרך רוחצ ארץ אדום ללד כפון ליכנס לארץ קלקלתם וגרמתם לכם עכוב: פנו
 לכם. לאחוריתם וטלכו צמדבר ללד ים סוף שהמדבר שהיו מהלכים בו לדומו של הר שעיר היה, מפסיק
 בין ים סוף להר שעיר עתה המשכו ללד הים וחסבנו את הר שעיר כל דומו מן המערב למזרח:

עפרת רש"י

לשמיע בקול תודה וכן (מלכים ב ט טו) ללכת לגיד ציזרעאל: (לז) אשר דרך בה. מצרון.
 כי כלב לבדו הלך לשם שנאמר (צמדבר יג כב) ויצא עד מצרון ולא נאמר ויבאו [מזרח]:
 (לז) התאנף. נתמלא רוגזו: (מ) פנו לכם. אמרתי חשבתי להעביר אתכם דרך רוחצ ארץ
 אדום ללד כפון ליכנס לארץ לא דרך הארץ ממש מאחר שאדום לא נתנו להם לעבור בגבולו
 וזהו דרך הר שעיר המחכר לקמן (ב א) גזיר אריה אבל קלקלתם וגרמתם לכם עכוב: פנו

הַמְדַבֵּרָה דְרָךְ יִם־סוּף: מֵא וַתַּעֲנוּ |
וּתְאֹמְרוּ אֵלַי חֲטֵאֲנוּ לַיהוָה אֲנַחְנוּ
נַעֲלָה וְנִלְחַמְנוּ כָּכֵל אֲשֶׁר־צִוְּנוּ יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ וַתַּחֲגֹרוּ אִישׁ אֶת־כְּלֵי
מִלְחָמָתוֹ וַתַּהֲיִנוּ לַעֲלֹת הַהָרָה:
מִב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אָמַר לָהֶם לֹא
תַעֲלוּ וְלֹא תִלָּחֲמוּ כִּי אֵינֶנִּי בְּקִרְבְּכֶם
וְלֹא תִנְגַּפוּ לִפְנֵי אֵיבֵיכֶם: מֵג וַאֲדַבֵּר
אֵלֵיכֶם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וַתִּמְרוּ אֶת־פִּי
יְהוָה וַתִּזְדוּ וַתַּעֲלוּ הַהָרָה: מֵד וַיֵּצֵא
הָאָמֹרִי הַיָּשֵׁב בְּהַר הַהוּא
לְקִרְאֹתְכֶם וַיִּרְדְּפוּ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר

יָמָא דְסוּף: מֵא וַאֲתַבְּתוּן
וַאֲמַרְתוּן לִי חֲבָנָא קָדָם
" אֲנַחְנָא נִסְק וְנִגִּיחַ
בְּה קָרַב כָּכֵל דִּי
פְקֻדָּא " אֱלֹהֵנָא
וְזָרְזוּנוּ גְבַר יָת מְנִי
קָרַבְהּ וְשָׂרִיתוּן לְמִסְק
לְטוֹרָא: מֵב וַאֲמַר " לִי
אָמַר לְהוֹן לֹא תִסְקוּן
וְלֹא תִגִּיחוּן קָרַב אֲרִי
לִית שְׁכַנְתִּי שָׂרִיא
בִּינִיכּוֹן וְלֹא תִתְבָּרוּן
קָדָם בְּעֵלֵי דְבְּכִיכּוֹן:
מֵג וּמְלִלִית עִמְכוּן וְלֹא
קִבְּלַתוּן וְסָרְבַתוּן עַל
גְּזֵרַת מִימְרָא דִּי
וַאֲרִשְׁעִיתוּן וְסִלְקַתוּן
לְטוֹרָא: מֵד וְנִפְק אֲמַרָא
דִּיִּתֵב בְּטוֹרָא הַהוּא
לְקִרְמוּתְכוּן וַיִּרְדְּפוּ

רש"י

(מא) ותהינו. לשון (צמדצר יד מ) הננו ועלינו אל המקום, זה הלשון שאמרתם לשון הן כלומר נודמנתם:
(מג) לא תעלו. לא עלייה תהא לכס אלל ירידה: (מד) כאשר תעשינה הדברים. מה הדבורה הזאת
כשהיא מכה את האדם מיד מתה אף הם כשהיו נוגעים בכס מיד ממים (ספרי):

עטרת רש"י

לכם. לאחורכם ותלכו צמדצר לזד ים סוף שהמדצר שהיו מהלכים צו לדרומו של הר שער
היה, מפסיק צין ים סוף להר שער עתה המשכו לזד הים ותסנצו את הר שער כל דרומו
מן המערב למזרח: (מא) ותהינו. לשון (צמדצר יד מ) הננו ועלינו אל המקום, זה הלשון
שאמרתם לשון הן כלומר נודמנתם שהייתם מזומנים לעשות והרי כאילו אמרו בפי הן ושפתי
חכמים: (מב) לא תעלו. למה לי עוד "ולא תלחמו" דאם לא יעלו פשיטא דלא תהיה מלחמה
אלא כך אמר להם משה [שפתי חכמים] לא עלייה תהא לכס אלל ירידה: (מד) כאשר תעשינה
הדברים. מדלא אמר וירדפו אתכם כדבורים בכוונה על רבוי הדבורים כשורופים אחר איש אלא
כאשר תעשינה הדבורים אם כן דימה אותם לפעולת הדבורה [שפתי חכמים] מה הדבורה הזאת
כשהיא מכה את האדם מיד מתה אף הם כשהיו נוגעים בכס מיד ממים (ספרי):

תַּעֲשִׂינָהּ הַדְּבָרִים וַיִּכְתּוּ אֹתְכֶם
 בְּשַׁעֲרֵי עַד-חֲרָמָה: מֵה וַתֵּשְׁבוּ וַתִּבְּכוּ
 לְפָנַי יְהוָה וְלֹא-שָׁמַע יְהוָה בְּקִלְכֶם
 וְלֹא הֶאֱזִין אֲלֵיכֶם: מו וַתֵּשְׁבוּ בְּקִדְשׁ
 יָמִים רַבִּים כַּיָּמִים אֲשֶׁר יִשְׁבַּתֶּם:
 ב א וַנִּפֶן וַנִּסַּע הַמַּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם-סוּף
 כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלַי וַנִּסַּב אֶת-
 הַר-שִׁעִיר יָמִים רַבִּים: ס חֲמִישִׁי

יִתְּכוּ כְּמֵה דִי נִתְּוּ
 דְּבַרְיָתָא וּמְרָדוּ יִתְּכוּ
 בְּשַׁעֲרֵי עַד חֲרָמָה:
 מֵה וַתִּבְּתוּן וּבְכִיתוּן קָדָם
 יְיָ וְלֹא קָבִיל יְיָ
 צְלוֹתְכוּן וְלֹא אֲצִית
 לְמַלְיָכוּן: מו וַיִּתְּבַתּוּן
 בְּרָקָם יוֹמִין סְנִיאוּן
 כַּיּוֹמָא דִּי יִתְּבַתּוּן:
 א וְאַתְּפִינָא וַנִּמְלָנָא
 לְמַדְבָּרָא אֲרַח יִמָּא
 דְּסוּף כְּמֵה דִי מְלִיל יְיָ
 עֲמִי וְאַקְפִּנָא יָת מוֹרָא

רש"י

(מה) וְלֹא שָׁמַע ה' בְּקִלְכֶם. כביכול עשיתם מדת רחמיו כאלו אכזרי (ספרי תנחומא שלח): (מו) ותֵּשְׁבוּ בְּקִדְשׁ יָמִים רַבִּים. י"ט שנה שנאמר כימים אשר ישנחם, בשאר המסעות והם היו ל"ח שנה, י"ט מהם עשו בקדש וי"ט שנה הולכים ומטורפים וחזרו לקדש כמו שנאמר (נמדבר לז יג) ויניעם נמדבר כן מלאחי נסדר עולם פרק ח:

ב (א) וַנִּפֶן וַנִּסַּע הַמַּדְבָּרָה. אילו לא חטאו היו עוזרים דרך הר שעיר ליכנס לארץ מן דרומו לכפונו ונשבל שקלקלו הפכו לנד המדבר שהוא צין ים סוף לדרומו של הר שעיר והלכו אלל דרומו מן המערב למזרח דרך ים סוף דרך יריחן ממזרים שהוא במקצוע דרומית מערבית משם היו הולכים לנד המזרח: ונסב את הר שעיר. כל דרומו עד ארץ מואב:

עמרת רש"י

(מה) וְלֹא שָׁמַע ה' בְּקִלְכֶם. שם זה של רחמים הוא ולמה מזכירו על הפורענות [שפתי חכמים] אלא כך אמר להם משה כביכול עשיתם מדת רחמיו כאלו אכזרי (ספרי תנחומא שלח): (מו) ותֵּשְׁבוּ בְּקִדְשׁ יָמִים רַבִּים. י"ט שנה שנאמר כימים אשר ישנחם, בשאר המסעות ולא שלחו מרגלים אלא בשנה שנייה ליציאת מצרים ובתחילת שנת ארבעים באו לארץ דמקצת שנה ככולה [שפתי חכמים] והם היו אם כן ל"ח שנה, י"ט מהם עשו בקדש וי"ט שנה הולכים ומטורפים וחזרו לקדש כמו שנאמר (נמדבר לז יג) ויניעם נמדבר כן מלאחי נסדר עולם פרק ח:

ב (א) וַנִּפֶן וַנִּסַּע הַמַּדְבָּרָה. אילו לא חטאו היו עוזרים דרך הר שעיר ליכנס לארץ מן דרומו לכפונו כמו שנחפרש למעלה (א לט) [גור אריה] ונשבל שקלקלו הפכו לנד המדבר שהוא צין ים סוף לדרומו של הר שעיר והלכו אלל דרומו מן המערב למזרח דרך ים סוף דרך יריחן ממזרים שהוא במקצוע דרומית מערבית משם היו הולכים לנד המזרח: ונסב את הר שעיר. כל דרומו עד ארץ מואב שלא תאמר שסבבו אותו מכל ד' רוחות דאם כן

ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ג רַב־לָכֶם
 סֶבֶב אֶת־הַהָר הַזֶּה פָּנּוּ לָכֶם צַפְנָה:
 ד וְאֶת־הָעַם צוּ לֵאמֹר אַתֶּם עֲבָרִים
 בְּגִבּוֹל אַחֵיכֶם בְּנֵי־עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים
 בְּשֵׁעִיר וַיִּירָאוּ מִכֶּם וּנְשַׁמְרֶתֶם מְאֹד:
 ה אַל־תִּתְגַּדְּרוּ בָּם כִּי לֹא־אַתֶּן לָכֶם
 מֵאֲרָצָם עַד מִדְּרֹךְ כַּף־רֶגֶל כִּי־
 יִרְשָׁה לַעֲשׂו נְתַתִּי אֶת־הָר שֵׁעִיר:
 ו אֲכַל תִּשְׁבְּרוּ מֵאֲתֶם בַּכֶּסֶף וְאֶכְלֶתֶם
 וְגַם־מַיִם תִּכְרוּ מֵאֲתֶם בַּכֶּסֶף

דְּשֵׁעִיר יוֹמִין סְגִיאִין:
 ב וַאֲמַר יְיָ לִי לְמִימְרִי:
 ג סְגִי לְכוּן דְּאַקְפְּתוּן ית
 טוֹרָא הָרִין אֶתְפְּנִיו
 לְכוּן צַפּוּנָא: ד וַיִּת עֲמָא
 פְּקֵד לְמִימְרֵ אֶתוּן
 עֲבָרִין בְּתַחוּם אֲחוּכוּן
 בְּנֵי עֵשָׂו דִּיתְבִּין
 בְּשֵׁעִיר וַיִּירְחִלוּן מִנְכוּן
 וְתִסְתַּמְרוּן לְחֻדָּא: ה לֹא
 תִתְגַּדְּרוּן בְּהוּן אַרְי לָא
 אֶתוּן לְכוּן מֵאֲרַעְהוּן עַד
 מִדְּרֹךְ פְּרָסַת רֶגְלָא אַרְי
 יִרְתָּא לַעֲשׂו יְהִבִּית ית
 טוֹרָא דְשֵׁעִיר: ו אֲכַל תִּשְׁבְּרוּ
 תּוֹבְנִין מִנְהוּן בַּכֶּסֶף

רש"י

(ג) פנו לכם צפנה. סובו לכם לרוח מזרחית מן הדרום לצפון פניכם לצפון נמצאו הולכין את רוח מזרחית וזה שנאמר (שופטים יא יח) ויצאו ממזרח שמש לארץ מואב: (ד) ונשמרתם מאד. ומהו השמירה אל חתגרו צס: (ה) עד מדרך כף רגל. אפילו מדרך כף רגל כלומר אפילו דריסת הרגל איני מרשה לכם, לעבור בצלעם שלא צרעות ומדרש אגדה עד שיצוא יוס דריסת כף רגל על הר הזיתים שנאמר (זכריה יד ד) ועמדו רגליו וגו' (תנחומא): ירשה לעשו. מאברהם. עשר עממים נחתי לו שבעה לכם וקיני וקניזי וקדמוני הן עמון ומואב ושעיר אחד מהם לעשו והשנים לבני לוט בשכר שהלך אמו למצרים ושחק על מה שהיה אומר על אשתו אחותי היא עשאו כבנו (צ"ר מד): (ו) תכרו. לשון מקח וכן (צראשית נ ה) אשר

עמרת רש"י

היה משה נכנס לארץ ישראל וזה אי אפשר [שפתי חכמים]: (ג) פנו לכם צפנה. סובו לכם לרוח מזרחית מן הדרום לצפון פניכם לצפון נמצאו הולכין את רוח מזרחית של ארץ מואב וזה שנאמר (שופטים יא יח) ויצאו ממזרח שמש לארץ מואב: (ד) ונשמרתם מאד. ומהו השמירה אל חתגרו צס: (ה) עד מדרך כף רגל. עד ועד בכלל [מזרח] אפילו מדרך כף רגל כלומר אפילו דריסת הרגל איני מרשה לכם, לעבור בצלעם שלא צרעות ומדרש אגדה עד ולא עד בכלל [גור אריה] עד שיצוא יוס דריסת כף רגל על הר הזיתים לעתיד לבוא שנאמר (זכריה יד ד) ועמדו רגליו וגו' (תנחומא): ירשה לעשו. מאברהם. עשר עממים נחתי לו לאברהם שבעה לכם וקיני וקניזי וקדמוני הן עמון ומואב ושעיר אחד מהם לעשו והשנים לבני לוט בשכר שהלך לוט אמו עם אברהם למצרים ושחק על מה שהיה אומר על אשתו אחותי היא לכן עשאו כבנו (צ"ר מד): (ו) תכרו. לשון מקח וכן (צראשית נ ה) אשר כריתי לי

וּשְׁתִיתֶם: ז כִּי יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ בְּרִכָּךְ
 בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדְךָ יִדַע לְכַתֹּךָ אֶת־
 הַמְדַבֵּר הַגָּדֹל הַזֶּה זֶה א | אַרְבָּעִים
 שָׁנָה יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ לֹא חֲסַרְתָּ
 דָּבָר: ח וְנִעְבַר מֵאֵת אֲחִינוּ בְנֵי־עֵשָׂו
 הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׁעִיר מִדְּרֹךְ הָעֲרָבָה
 מֵאֵילַת וּמַעְצֵינָן גָּבֵר ס * וַיִּפְּן וְנִעְבַר
 דְּרֹךְ מִדְּבַר מוֹאָב: ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
 אֶל־תָּצַר אֶת־מוֹאָב וְאֶל־תִּתְגַּר בָּם
 מִלְחָמָה כִּי לֹא־אֵתָּן לָךְ מֵאֲרָצוֹ

וּמִיָּלֶדן וְאִם מֵאֵת
 תִּכְרוּן מְנַהֵן בְּכִסְפָּא
 וְתִשְׁתּוּן: ז אֲרִי יִי אֱלֹהֶיךָ
 בְּרִכָּךְ בְּכֹל עֲבֵד יָדְךָ
 סִפֵּק לָךְ צְרִיכָךְ בְּמַהֲבָךְ
 לְמִדְּבָרָא רַבָּא הָרִין דְּנִין
 אַרְבַּעִין שָׁנִין מִימְרָא
 דְּיִי אֱלֹהֶיךָ בְּסַעֲדָךְ לֹא
 מְנַעְתָּא מִדְּעַם:
 ח וְנִעְבְּרָא מִקְדָּם אֲחִינוּ
 בְּנֵי עֵשָׂו דִּיתְבוּן
 בְּשֵׁעִיר מֵאֲרָח מִיִּשְׂרָאֵל
 מֵאֵילַת וּמַעְצֵינָן גָּבֵר
 וְאֲתִפְנִינָא וְנִעְבְּרָא אֲרָח
 מִדְּבָרָא דְּמוֹאָב: ט וַיֹּאמֶר
 יְיָ לִי לֹא תִצּוֹר עַל

* פסקא באמצע פסוק

רש"י

כתיב לי שכן זכרתי היס קורין למכירה כירה (ר"ה כו.): (ז) כי ה' אלהיך ברכך. לפיכך לא תכפו את עובדו להראות כאלו אתם עניים אלא הראו עצמכם עשירים: (ח) ונפן ונעבר. לנד נפון הפכנו פנים להלך רוח מזרחית: (ט) ואל תתגר בם וגו'. לא חסר להם על מואב אלא מלחמה אבל מיראים היו אותם ונראים להם כשהם מזוינים לפיכך כתיב (במדבר כג ג) ויגר מואב מפני העם שהיו שוללים וכוזים אותם אבל זכני עמון נאמר (פסוק יט) ואל תתגר בם שום גרוי בשכר לניעות אדם שלא פרסמה על

עמדת רש"י

שכן זכרתי היס קורין למכירה כירה (ר"ה כו.): (ז) כי ה' אלהיך ברכך. בכל מעשה ידיך שנתברכו הבהמות אשר בידם אשר הוציאו ממצרים [מזרח] לפיכך לא תכפו ענין של הכחשה את עובדו להראות כאלו אתם עניים אלא הראו עצמכם עשירים: (ח) ונפן ונעבר. מאחר שעשו לא נתן לעבור בגבולו הלכנו כל רוח דרומית של מואב ופננו לנד נפון ולזה הפכנו פנים להלך כל רוח מזרחית של מואב ומצאנו את ארץ סיחון ועוג שהיו בצפון של מואב ובמזרח גבול הצפוני של ארץ ישראל [שפתי חכמים]: (ט) ואל תתגר בם וגו'. למה כתב אצל מואב אל תתגר בם מלחמה ואילו בעמון נאמר אלא אל תתגרו בם ומתוך [גור אריה] לא חסר להם על מואב אלא מלחמה אבל ישראל כן מיראים היו אותם את המואבים [שפתי חכמים] ונראים להם כשהם מזוינים לפיכך כתיב (במדבר כג ג) ויגר מואב מפני העם שהיו שוללים וכוזים אותם אבל זכני עמון נאמר (פסוק יט) ואל תתגר בם שום גרוי בשכר לניעות אדם שלא פרסמה על אציה כמו שעשתה הזכירה שקראה שם זנה מואב (בראשית יט לו)

יְרֻשָׁה כִּי לְבָנֵי-לוֹט נָתַתִּי אֶת-עַר
 יְרֻשָׁה: י הָאֲמִים לְפָנִים יֵשְׁבוּ בָהּ עַם
 גָּדוֹל וְרַב וְרַם כְּעַנְקִים: יא רְפָאִים
 יֵחָשְׁבוּ אֲפֵהֶם כְּעַנְקִים וְהַמְאָבִים
 יִקְרְאוּ לָהֶם אֲמִים: יב וּבִשְׁעִיר יֵשְׁבוּ
 הַחֲרִים לְפָנִים וּבְנֵי עֵשָׂו יִירָשׁוּם
 וַיִּשְׁמְדוּם מִפְּנֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם
 כַּאֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יְרֻשָׁתוֹ
 אֲשֶׁר-נָתַן יְהוָה לָהֶם: יג עַתָּה קְמוּ
 וַיְחִיבוּ בְּאַתְרֵיהֶן כְּמֵא דֵי עֵבֶד יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא יִרְתַּתְהוּ דִּיהַב יִי לָהֶן: יד כְּעַן קוּמוּ

מוֹאָבָא וְלֹא תַחְגְּרִי
 לְמַעַבְד עִמָּהֶן קְרִב
 אַרְי לֹא אִתָּן לָךְ
 מֵאַרְעֵיהָ יִרְתָּא אַרְי לְבָנֵי
 לוֹט יִהְיִית ית לְחֵית
 יִרְתָּא: י
 מִלְקַדְמִין יְחִיבוּ בָהּ עַם
 רַב וְסָגִי וְתַקִּיף
 כְּגַבְרָאִ: יא
 מִתַּחְשְׁבִין אַף אַנּוּן
 כְּגַבְרָאִ וּמוֹאָבָא קֶרֶן
 לָהֶן אִימְתָנִי: יב וּבִשְׁעִיר
 יְחִיבוּ חֲרָאִי מִלְקַדְמִין
 וּבְנֵי עֵשָׂו תַּרְכְּנוּן
 וְשִׁצְיָנוּן מִקְדַּמִּיהֶן
 כְּעַן קוּמוּ: יד

רש"י

אביה כמו שעשתה הזכירה שקראה שם זנה מואב (בראשית יט לו) (צ"ק לח:): ער. שם המדינה:
 (י) האמים לפנים וגו'. אתה סבור שזו ארץ רפאים שנתתי לו לאזרהם לפי שהאמים שהם רפאים
 ישבו בה לפנים אבל לא זו היא כי אותן רפאים הורשתי בפני בני לוט והושבתים תחתם: (יא) רפאים
 יחשבו וגו'. רפאים היו נחשצין אותם אמנם כענקים הנקראים רפאים על שם שכל הרואה אותם ידיו
 מתרפות (צ"ר כו): אמים. על שם שאימתם מוטלת על הזכיות (שם): (יב) וכן ובשעיר ישבו
 החורים. ונתמים לבני עשו: יירשום. לשון הווה [כלומר] נתתי בהם כח שהיו מורשים אותם והולכים:

עמרת רש"י

כלומר מאב (צ"ק לח:): ער. שם המדינה אבל לא שם עיר דאין לומר שהקב"ה נתן לבני
 לוט רק עיר אחת [גור אריה]: (י) האמים לפנים וגו'. מה ענין זה לכאן אלא לומר לך אתה
 סבור שזו ארץ רפאים שנתתי לו לאזרהם אם כן הוא של ישראל [גור אריה] לפי שהאמים
 שהם רפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא כי אותן רפאים הורשתי בפני בני לוט והושבתים
 תחתם: (יא) רפאים יחשבו וגו'. רפאים היו נחשצין אותם אמנם כלומר האמים שאימתם
 מוטלת על הזכיות גם נקראו רפאים [באור] כענקים כמו הענקים הנקראים רפאים על שם שכל
 הרואה אותם ידיו מתרפות (צ"ר כו): אמים. אף שם האמים [שפתי חכמים] על שם שאימתם
 מוטלת על הזכיות (שם): (יב) וכן ובשעיר ישבו החורים. ונתמים לבני עשו: יירשום.
 מדוע לשון עתיד, והלא כבר ירשו אותם לפיכך פירש שהוא [גור אריה] לשון הווה תמיד, ונפל
 בו גם לשון עתיד [מזרחין] כלומר נתתי בהם כח שהיו מורשים אותם והולכים:

ועברו לכוון ית נחלא
 דזרד ועברנא ית נחלא
 דזרד: יד ויומא די
 הלכנא מרקם גיאה עד
 די עברנא ית נחלא
 דזרד תלתין ותמני
 שנין עד דספ כל דרא
 גברי מגיחי קרבא מגו
 משריתא כמא די קיים
 יי להון: טו ואף מחא מן
 קדם יי הות בהון
 לשציותהון מגו
 משריתא עד דשלימו:
 טז והוה כד שלימו כל
 גברי מגיחי קרבא
 לממת מגו עמא:
 ז ומליל יי עמי למימר:
 יח את עבר יומא דין ית
 תחום מואב ית לחית:

ועברו לכם את-נחל זרד ונעבר
 את-נחל זרד: יד והימים אשר-הלכנו
 | מקדש ברנע עד אשר-עברנו את-
 נחל זרד שלשים ושמנה שנה עד-
 תם כל-הדור אנשי המלחמה
 מקרב המחנה כאשר נשבע יהוה
 להם: טו וגם יד-יהוה היתה כם
 להם מקרב המחנה עד תמם:
 טז ויהי כאשר-תמו כל-אנשי
 המלחמה למות מקרב העם: ס
 ז וידבר יהוה אלי לאמר: יח אתה
 עבר היום את-גבול מואב את-ער:

רש"י

(טו) היתה בם. למהר ולהומס בתוך ארבעים שנה שלא יגרמו לזניהם עוד להטענז במדבר: (יז) ויהי כאשר תמו וגו'. וידבר ה' אלי וגו'. אלז משלות המרגלים עד כאן לא נאמר (בפרשה זו) וידבר אלז ולאמר ללמדך שכל ל"ח שנה שהיו ישראל נזופים לא נתייחד עמו הדבור בלשון חנה פנים אל פנים ושזב הדעת ללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אלז בשביל ישראל (ס"כ ויקרא): אנשי המלחמה. מן עשרים שנה היונאים זננא: (יח) אתה עבר היום את גבול מואב וגו' וקרבת מול בני עמון. מכאן שארץ עמון לזד לפון:

עמרת רש"י

(טו) היתה בם. למהר ולהומס בתוך ארבעים שנה שלא יגרמו לזניהם עוד להטענז במדבר דכל זמן שאחד מהם קיים לא באו בניהם לארץ [שפתי חכמים]: (יז) ויהי כאשר תמו וגו'. וידבר ה' אלי וגו'. אלז משלות המרגלים עד כאן לא נאמר (בפרשה זו) וידבר אלז ולאמר ללמדך שכל ל"ח שנה שהיו ישראל נזופים לא נתייחד עמו הדבור בלשון חנה פנים אל פנים ושזב הדעת אלא בחזיק לילה גמגום, כלומר בחזיק לא ברור (תענית ל: רש"י) ללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אלז בשביל ישראל (ס"כ ויקרא): אנשי המלחמה. מן עשרים שנה היונאים זננא: (יח) אתה עבר היום את גבול מואב וגו' וקרבת מול

יֵשׁ וְקִרְבַּתְּ מוֹל בְּנֵי עַמּוֹן אֶל-תְּצַרֶם
 וְאֶל-תְּתַגֵּר בָּם כִּי לֹא-אֶתָּן מֵאֶרֶץ
 בְּנֵי-עַמּוֹן לְךָ יְרֻשָׁה כִּי לְבְנֵי-לוֹט
 נִתְּתִיהָ יְרֻשָׁה: כ אֶרֶץ-רְפָאִים תִּחְשַׁב
 אֶף-הִוא רְפָאִים יֵשְׁבוּ-בָהּ לְפָנִים
 וְהָעַמּוֹנִים יִקְרְאוּ לָהֶם זְמוּזִים: כא עַם
 גָּדוֹל וְרַב וְרָם כַּעֲנָקִים וַיִּשְׁמִידֵם
 יְהוָה מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשֵׁם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם:
 כב כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְבְנֵי עִשׂוֹ הַיִּשְׁבִּים
 בְּשַׁעִיר אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֶת-הַחֲרִי
 מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשֵׁם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם עַד
 הַיּוֹם הַזֶּה: כג וְהָעִוִּים הַיִּשְׁבִּים
 בַּחֲצָרִים עַד-עֵזָה פַּתְרִים הַיִּצְאִים
 מִכַּפְתָּר הִשְׁמִידֵם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם:
 כד קוּמוּ סֵעוּ וְעִבְרוּ אֶת-נַחַל אֲרָנָן

יש ותקרב מול בני עמון אל-תצרם
 ולא תתגר במם כי לא-אתן מארץ
 בני-עמון לך ירשה כי לבני-לוט
 נתתיה ירשה: כ ארץ-רפאים תחשב
 אף-הוא רפאים ישבו-בה לפנים
 והעמונים יקראו להם זמוזים: כא עם
 גדול ורב ורם כענקים וישמידם
 יהוה מפניהם ויירשם וישבו תחתם:
 כב כאשר עשה לבני עשו הישבים
 בשעיר אשר השמיד את-החרי
 מפניהם ויירשם וישבו תחתם עד
 היום הזה: כג והעוים הישבים
 בחצרים עד-עזה פתרים היצאים
 מכפתר השמידם וישבו תחתם:
 כד קומו סעו ועברו את-נחל ארנן

ויתיבו באתריהון: כד קומו טולו ועברו ית נחלא דארנן חזו דמסרית בידך ית סיחן

רש"י

(כ) ארץ רפאים תחשב. ארץ רפאים נחשבת אף היא לפי שהרפאים ישעו זה לפנים אזל לא זו היא שנתתי לאנרהס: (כג) והעוים הישבים בחצרים וגו'. (חולין ס:) עוים מפלשמים הם שעמהס הם נחשבים נספר יהושע שנאמר (יהושע יג ג) חמשת סרני פלשמים העומי והאשדודי האשקלוני הגמתי והעקרוני והעוים ומפני השבועה שנשבע אנרהס לאכימלך לא יכלו ישראל להוציא ארנש מדס והנחתי עליהס

עמרת רש"י

בני עמון. מכאן שארץ עמון לנד לפון: (כ) ארץ רפאים תחשב. ארץ רפאים נחשבת אף היא לפי שהרפאים ישעו זה לפנים אזל לא זו היא שנתתי לאנרהס: (כג) והעוים

דברים ב דברים כה
 ראה נתתי בידך את־סיחון מלך־
 חשבון האמרי ואת־ארצו החל רש
 והתגר בו מלחמה: כה היום הזה
 אחל תת פחדך ויראתך על־פני
 העמים תחת כל־השמים אשר
 ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך:
 כו ואשלח מלאכים ממדבר קדמות
 אל־סיחון מלך חשבון דברי שלום
 לאמר: כו אעברה בארצך בדרך
 בדרך אלך לא אסור ימין ושמאל:
 כח אכל בכסף תשברני ואכלתי ומים

מלכא דחשבון אמראה
 וית ארעה שרי
 לתרכותה ואתגרי
 למעבר עמה קרבא:
 כה יומא הדין אשרי
 למתן זעתך ודחלתך
 על אפי עממיא די
 תחות כל שמיא די
 ישמעון שמעך ורגזון
 וידחלון מן קדמך:
 כו ושלחית אנגרי
 ממדברא דקדמות לות
 סיחון מלכא דחשבון
 פתגמי שלמא למימרי:
 כו אעובר בארעך
 בארעא בארעא אזל לא
 אסמי ימינא ושמאלא:
 כח עבורא בכספא תזבן

* מלא וא"ו

דש"י

כפתורים והשמידים ושנו תחתם ועכשיו אחס מותרים לקחתה מידם: (כה) תחת כל השמים. (ע"ו כה). למד שעמדה חמה למשה ביום מלחמת עוג ונודע הדבר תחת כל השמים: (כו) ממדבר קדמות. אף על פי שלא זוני המקום לקרוא לסיחון לשלום למדתי ממדבר סיני מן החורה שקדמה לעולם כשנא הקב"ה לימנה לישראל חור אותה על עשו ושמעאל וגלוי לפניו שלא יקבלוה ואף על פי כן פתח להם בשלום אף אני קדמתי את סיחון בדברי שלום דבר אחר ממדבר קדמות ממך למדתי שקדמת לעולמך יכול היית

עברת דש"י

הישרים בחצרים וגו'. (מולין ס:) עוים מפלשטים הם שעמהם הם נחשצים צספר יהושע שנאמר (יהושע יג ג) חמשת סרני פלשטים העויתי והאשדודי האשקלוני הגיתי והעקרוני והעוים אבל מדוע סיפור זה לפני הצווי שבפסוק הבא ומתוך [שפתי חכמים] ומפני השנועה שנשבע אברהם לאבימלך לא יכלו ישראל להוניה ארנש מידם לכן והנאמתי עליהם כפתורים והשמידים ושנו תחתם ועכשיו אחס מותרים לקחתה מידם: (כד) תחת כל השמים. (ע"ו כה). למד שעמדה חמה למשה ביום מלחמת עוג ונודע הדבר תחת כל השמים: (כו) ממדבר קדמות. מדוע קרא למדבר הזה קדמות ומתוך שכך אמר משה אף על פי שלא זוני המקום לקרוא לסיחון לשלום כי מצות וקראת עליה לשלום (דברים

בַּכֶּסֶף תִּתֶנְךָ לִי וְשִׁתִּיתִי רֶק אֶעֱבֹרָה
 בְּרַגְלֵי: כַּט כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ-לִי בְּנֵי עֵשׂוּ
 הַיֹּשְׁבִים בְּשַׁעִיר וְהַמֹּאֲבִים
 הַיֹּשְׁבִים בְּעַר עַד אֲשֶׁר-אֶעֱבֹר
 אֶת-הַיַּרְדֵּן אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה
 אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ: לֹא אָבָה סִיחֹן
 מֶלֶךְ חֶשְׁבֹּן הָעֵבְרָנוּ כִּי-הִקְשָׁה
 יְהוָה אֱלֹהֵיךָ אֶת-רוּחוֹ וְאִמַּץ אֶת-
 לְבָבוֹ לְמַעַן תִּתּוּ בַיַּדְךָ כַּיּוֹם
 הַזֶּה: ׀ שִׁישִׁי לֹא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
 רְאֵה הִחַלְתִּי תֵת לְפָנֶיךָ אֶת-סִיחֹן
 וְאֶת-אַרְצוֹ הִחַל רָשׁ לְרַשֵּׁת אֶת-

לי ואיכול ומיָא בכספָא
 תתן לי ואשתי לחוד
 אעבר ברגלי: כט כמא
 די עברו לי בני עשו
 דיתבין בשעיר
 ומואבאי דיתבין בלחית
 עד דאעבר ית ירדנא
 לארעא דיי אלהנא יהב
 לנא: ל ולא אבי סיחון
 מלכא דחשבון
 למשבקנא למעבר
 בתחומה ארי אקשי יי
 אלקהי ית רוחה ותקיף
 ית לבה בריל
 לממסרה בידך כיומא
 הדין: לא ואמר יי לי חזי
 שריתי לממסר קדמך
 ית סיחון וית ארעה
 שרי לתרכותה למירת

רש"י

לשלוט צדק אחד ולשרוף את המזריים אלא שלחתי מן המדבר אל פרעה אל לאמר שלח את עמי, צמחון (תנחומא): (כט) כאשר עשו די בני עשו. לא לענין לעבור בצרעם אלא לענין מכר אוכל ומיס: עד אשר אעבר את הירדן. מוסב על אעברה בצרען: (לא) החלתי תת לפניך. כפה שר של אמוריים של מעלה תחת רגליו של משה והדריכו על זוארו (תנחומא):

עברת רש"י

כ יי נאמר רק במלחמת רשות וכאן ושפתי חכמים] למדתי ממדבר סיני מן התורה שקדמה לעולם כשצא הקב"ה לישראל חזר אותה על עשו ושמעאל וגלוי לפניו שלא יקבלוהו ואף על פי כן פתח להם בשלום אף אני קדמתי את סיחון בדברי שלום דבר אחר ממדבר קדמות ממך למדתי שקדמת לעולמך יכול היית לשלוט צדק אחד ולשרוף את המזריים אלא שלחתי מן המדבר אל פרעה לאמר שלח את עמי, צמחון (תנחומא) היה שוהה (רשי הוריות יד.): (כט) כאשר עשו די בני עשו. לא לענין לעבור בצרעם שהרי כתיב (במדבר כ כא) וימאן אדום נתן את ישראל עבר בגבלו ויט ישראל מעליו [שפתי חכמים] אלא לענין מכר אוכל ומיס: עד אשר אעבר את הירדן. מוסב על אעברה בצרען: (לא) החלתי תת לפניך. כפה שר של אמוריים של מעלה תחת רגליו של משה והדריכו על זוארו (תנחומא):

אֲרָצוֹ: לֹב וַיֵּצֵא סִיחֹן לְקָרְאֵתְנוּ הוּא
 וְכָל־עַמּוֹ לְמַלְחָמָה יִהְיֶה: לֹג וַיִּתְּנֵהוּ
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ וַנִּךְ אֹתוֹ כְּתִיב
 וְאֶת־בְּנוֹ קָרִי וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ:
 לֹד וַנִּלְכֹּד אֶת־כָּל־עָרָיו בַּעֲת הַהוּא
 וַנַּחֲרֵם אֶת־כָּל־עִיר מִתָּם וְהַנְּשִׂים
 וְהַטָּף לֹא הִשְׁאֲרֵנוּ שָׂרִיד: לֹה רַק
 הַבְּהֵמָה בְּזוֹנוֹ לָנוּ וְשָׁלַל הָעָרִים
 אֲשֶׁר לְכַדְנוּ: לוּ מֵעֲרֵעַר אֲשֶׁר עַל־
 שְׂפַת־נַחַל אַרְנֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר בַּנַּחַל
 וְעַד־הַגִּלְעָד לֹא הִיתָה קְרִיָּה אֲשֶׁר
 שָׁגְבָה מִמֶּנּוּ אֶת־הַכָּל נָתַן יְהוָה
 אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ: לז רַק אֶל־אַרְצָן בְּנֵי־

ית ארעה: לב ונפק סיחון
 לקדמותנא הוא וכל
 עמה לאנחא קרבא
 ליהן: לג ומסרה יי
 אלהנא קדמנא ומחנא
 יתה וית בנוהי וית כל
 עמה: לד וכבשנא ית
 כל קרווהי בעדנא
 ההיא וגמנא ית כל
 קרוי גבריא ונשיא
 ומפלא לא אשארנא
 משוב: לה לחוד בעירא
 בנא לנא ועדי קרויא
 די כבשנא: לו מערער
 די על ביה נחלא
 דארנן וקרמא די
 בנחלא ועד גלעד לא
 הות קרמא די תקפת
 מנא ית כלא מסר יי
 אלהנא קדמנא: לז לחוד
 לארעא בני עמון לא

רש"י

(לג) ויצא סיחון. לא שלח בשל עוג לעזור לו ללמדך שלא היו נריכים זה לזה: (לג) ואת בניו. בנו כתיב
 שהיה לו בן גבור כמותו (תנחומא חקת): (לד) מתם. אנשים. [בבזת סיחון נאמר בזונו לנו לשון בזה שהיתה
 חביבה עליהם ובזוים איש לו וכשבאו לבזת עוג כבר היו שבעים ומלאים והיתה בזיה צעיניהם ומקרעין
 ומשליכין בהמה ובגדים ולא נטלו כי אם כסף וזהב לכך נאמר בזונו לנו לשון בזיון כך נדרש בספרי בפרשת
 (במדבר כה א) ושכ ישראל בשטים]:

עפרת רש"י

(לג) ויצא סיחון. לא שלח בשל עוג לעזור לו ללמדך שלא היו נריכים זה לזה לפי שהיו
 חזקים [שפתי חכמים]: (לד) ואת בניו. נקוד כולו קמץ משמע שהיו לו בנים הרבה אבל בנו
 כתיב חסר יו"ד ללמדך שהיה לו בן גבור כמותו (תנחומא חקת) וגם הוא נהרג כמו אחיו
 [שפתי חכמים]: (לד) מתם. אנשים. [בבזת סיחון נאמר בזונו לנו לשון בזה שהיתה חביבה
 עליהם ובזוים איש לו וכשבאו לבזת עוג כבר היו שבעים ומלאים והיתה בזיה צעיניהם
 ומקרעין ומשליכין בהמה ובגדים ולא נטלו כי אם כסף וזהב לכך נאמר בזונו לנו לשון בזיון

עֲמוֹן לֹא קָרַבְתָּ כָּל־יָד נָחַל יִבְקַ וְעָרֵי הָהָר וְכָל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: ג א וַנִּפֶן וַנַּעַל דְּרֹךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לְקִרְאֹתֵנוּ הוּא וְכָל־עַמּוֹ לְמַלְחָמָה אֲדָרְעֵי: ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי אֶל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בִידְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אֲרָצוֹ וְעָשִׂיתָ לוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבוֹן: ג וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְיָדֵנוּ גַם אֶת־עֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וַנִּנְבְּהוּ עַד־בִּלְתִּי הַשְּׂאִיר־לוֹ שָׂרִיד: ד וַנִּלְכַּד אֶת־כָּל־עָרָיו בָּעֵת הַהוּא לֹא הָיְתָה קָרְיָה אֲשֶׁר לֹא־לְקַחְנוּ מֵאַתָּם שָׂשִׁים

קָרַבְתָּא כָּל כִּיף נָחַלֵּא וַיִּבְקַא וְקָרְוֵי טוֹרָא וְכָל דִּי פְקִיד יְיָ אֱלֹהֵנָא: א וְאֶת־פְּנֵינָא וּסְלֶקְנָא אַרְחָ דְּמַתְּנָן וַנִּפְקַ עֹג מֶלְכָּא לְקִרְדְּמוֹתְנָא הוּא וְכָל עַמָּה לְאַנְחָא קָרְבָּא אֲדָרְעֵי: ב וַיֹּאמֶר יְיָ לִי לֹא תִדְחַל יְתָה אָרִי בִידְךָ מְסָרִית יְתָה וְיִת כָּל עַמָּה וְיִת אֲרַעְיָה וְתַעֲבֹד לָהּ כְּמָא דִּי עַבְדְּתָא לְסִיחֹן מֶלְכָּא דְאֱמֹרָא דִּי יִתְבַּ בְּחֶשְׁבוֹן: ג וַיִּמְסַר יְיָ אֱלֹהֵנָא בְיָדֵנָא אָף יִת עֹג מֶלְכָּא דְּמַתְּנָן וְיִת כָּל עַמָּה וּמַחְנוּהֵי עַד דִּלָּא אֲשַׁתָּאֵר לָהּ מְשֻׁבִּי: ד וַכִּבְשָׁנָא יִת כָּל קְרוּוְהֵי בְּעַדְנָא הָיָא לֹא הָוִת קָרְתָּא

רש"י

(ז) כל יד נחל יבק. כל אלל נחל יבק: וכך אשר צוה ה' אלהינו. שלא לכבוש, את זה הנחמו: ג (א) ונפן ונעל. כל עד לפון הוא עלייה: (ב) אל תירא אתו. וכסיוחן לא הולךך לומר אל תירא אותו אלא ממירא היה משה שלא תעמוד לו זכות שמשם לאצרהס שנאמר (בראשית יד יג) ויבא הפליט והוא עוג (צ"ר מח):

עפרת רש"י

כך נדרש בספרי בפרשת (במדבר כה א) וישנ ישראל בשטים: (ז) כל יד נחל יבק. כל אלל נחל יבק והוא לשון יד ממש שיד האדם סמוכה לו (רש"י שמות ב ה): וכך אשר צוה ה' אלהינו. שלא לכבוש, את זה הנחמו:

ג (א) ונפן ונעל. כל עד לפון הוא עלייה: (ב) אל תירא אתו. וכסיוחן לא הולךך לומר אל תירא אותו אלא ממירא היה משה שלא תעמוד לו זכות שמשם לאצרהס שנאמר

עיר כל-חבל ארֶגֶב מִמְּלַכְתּוֹ עֹג
 בְּבָשָׁן: ה כָּל-אֱלֹהֵי עָרִים בְּצִרְתַּת חוֹמָה
 גְּבֻהָה דִּלְתֵימִים וּבְרִיחַ לְבַד מֵעָרֵי
 הַפְּרָזִי הַרְבֵּה מְאֹד: ו וַנַּחֲרֵם אוֹתָם
 כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ לְסִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבֹּן
 הַחֲרָם כָּל-עִיר מִתָּם הַנְּשִׂים וְהַטָּף:
 ז וְכָל-הַבְּהֵמָה וְשִׁלַּל הָעָרִים בַּזּוֹנוֹ לָנוּ:
 ח וַנִּקַּח בָּעֵת הַהוּא אֶת-הָאָרֶץ מִיַּד
 שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
 מִנַּחַל אֲרָנָן עַד-הַר חֶרְמוֹן: ט צִידְנִים
 יִקְרְאוּ לְחֶרְמוֹן שְׂרִין וְהָאֱמֹרִי יִקְרְאוּ
 דְאֲרָנָן עַד טוֹרָא דְחֶרְמוֹן: ט צִידְנִי קְרָאן לְחֶרְמוֹן סְרִין וְאֱמֹרִי קְרָאן לָהּ טוֹר

די לא נסבנא מנהון
 שתין קרוין כל בית
 פלך טרכונא מלכותא
 דעוג במתנן: ה כל
 אלין קרוין ברין
 מקפן שור רם דילקו
 דשין ועברין בר מקרוי
 פצחיא סגי לחדא:
 ו וגמרנא יתהון כמא
 די עבדנא לסיחון
 מלכא דחשבון גמר
 כל קרוי גבריא נשיא
 וטפלא: ז וכל בעירא
 ועדי קרויא בגנא לנא:
 ח וגסבנא בעדנא היא
 ית ארעא מידא תרין
 מלכי אמראה די
 בעברא דירדנא מנחלא
 דארנן עד טורא דחרמון: ט צידנאי קראן לחרמון סרין ואמורי קראן לה טור

רש"י

(7) חבל ארגב. מתרגמין בית פלך תרכונא וראיתי תרגום ירושלמי במגלת אסתר (א ג) קורא פלטין תרכונין למדתי חבל ארגוב הפרכיא היכל מלך כלומר שהמלכות נקראת על שמה וכן את הארגוב דמלכיס (3 עו כה) אלל היכל המלך הרגו פקח בן רמליהו לפקסיה בן מנחם (למדתי שכך נקרא שם ההפרכיא): (ה) מערי הפרזי. פרוזות ופתוחות בלא חומה וכן (זכריה 3 ח) פרוזות תשב ירושלים: (ו) החרם. לשון הוה הלון וכלות: (ח) מיד. מרשות: (ט) צידנים יקראו לחרמון וגו'. ובמקום אחר הוא אומר (דברים 7 מח) ועד הר שיאון הוא חרמון הרי לו ארבעה שמות למה הולכנו ליכתב להגיד שנת ארץ ישראל שהיו ארבע מלכיות מתפלות בכך זאת אומרת על שמי יקרא וזו אומרת על שמי יקרא (חולין ס: ספרי עקב):

עפרת רש"י

(בראשית יד יג) ויבא הפליט והוא עוג (3"ר מח): (ד) חבל ארגב. מתרגמין בתרגום ירושלמי בית פלך תרכונא וראיתי תרגום ירושלמי הוא תרגום שני במגלת אסתר (א ג) קורא פלטין תרכונין למדתי מזה חבל ארגוב גם כן לשון תרכונין כלומר [שפתי חכמים] הפרכיא דהיינו היכל מלך כלומר שהמלכות נקראת על שמה וכן את הארגוב דמלכיס (3 עו כה) אלל היכל המלך הרגו פקח בן רמליהו לפקסיה בן מנחם (למדתי שכך נקרא שם ההפרכיא): (ה) מערי הפרזי. פרוזות ופתוחות בלא חומה וכן (זכריה 3 ח) פרוזות מחרץ לחומה (אבן עזרא שם) תשב ירושלים: (ו) החרם. לשון הוה כמו הלון וכלות: (ח) מיד. מרשות: (ט) צידנים יקראו

תרגום

לֹא שָׁנִיר: כֹּל | עָרֵי הַמִּישֵׁר וְכָל-
הַגְּלָעָד וְכָל-הַבָּשָׂן עַד-סִלְכָהּ
וְאֶדְרְעֵי עָרֵי מַמְלַכַת עֹג בַּבָּשָׂן: יֵא כִי
רַק-עֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׂן נִשְׂאֵר מִיַּתֵּר
הַרְפָּאִים הִנֵּה עֲרֵשׁוֹ עָרֵשׁ בְּרֹזֶל
הֵלָה הִוא בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן תִּשַׁע
אַמּוֹת אַרְבָּה וְאַרְבַּע אַמּוֹת רַחְבָּהּ
בְּאַמַת-אִישׁ: יב וְאֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת
יִרְשֵׁנוּ בְּעַת הַהוּא מֵעֲרֵר אֲשֶׁר-

תִּלְכָּא: כֹּל גְּלָעָד וְכָל
דְּמַתְנָן עַד סִלְכָהּ
וְאֶדְרְעֵי קְרָוּי מִלְכּוּתָא
דְּעֹג בַּמַּתְנָן: יא אֲרִי
לְחֹד עֹג מִלְכָּא דְּמַתְנָן
אֲשֶׁתְּאֵר מִשְׂאֵר גְּבֵרִיא
הָא עֲרֵסָה עֲרֵסָא
דְּפְרֹזֶלָא הִלָּא הִיא
בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן תִּשַׁע
אַמּוֹן אַרְבָּה וְאַרְבַּע
אַמּוֹן פְּתִיחָה בְּאַמַת
מִלְכָּד: יב וְיַת אֲרֵעָא הָדָא
יִרְתִּנָּא בְּעֲדָנָא הַהִיא
מֵעֲרֵר דִּי עַל נַחְלָא

רש"י

שניר. הוא שלג בלשון אשכנז [שנעע] ובלשון כנען: (יא) מיתר הרפאים. שהרגו אמרפל וחבריו בעשתרות קרניס (בראשית יד ה) והוא פלט מן המלחמה שנאמר (שם יד יג) ויצא הפליט, זהו עוג (תנחומא חקת): באמת איש. באמת עוג (אונקלוס): (יב) ואת הארץ הזאת. האמורה למעלה (פסוק ח) מנחל ארנון עד הר חרמון ירשנו בעת ההיא: מערער אשר על נחל ארנן. אינו מחובר לראשו של מקרא אלא לסופו על נתי לראובני ולגדי אבל לענין ירושה עד הר חרמון היה:

עמרת רש"י

לחרמן וגו'. וזמקום אחר הוא אומר (דברים ד מת) ועד הר שיאון הוא חרמון הרי לו ארבעה שמות חרמון שריון שניר שיאון למה הונתו ליכתב להגיד שזה ארץ ישראל שהיו ארבע מלכיות מתפארות בכך זאת אומרת על שמי יקרא וזו אומרת על שמי יקרא (תולין ס: ספרי עקב): שניר. הוא שלג בלשון אשכנז [שנעע] ובלשון כנען: (יא) מיתר הרפאים. שהרגו אמרפל וחבריו בעשתרות קרניס (בראשית יד ה) והוא פלט מן המלחמה שנאמר (שם יד יג) ויצא הפליט, זהו עוג (תנחומא חקת): באמת איש. באמת עוג (אונקלוס) לא באמת כל איש שאם כן לא היה גבהו רק כפל כל אדם ומדרשות דעקר הרים כיוצא בו יכחישו את זה [מזרחי]: (יב) ואת הארץ הזאת. האמורה למעלה (פסוק ח) מנחל ארנון עד הר חרמון ירשנו בעת ההיא והחזקנו. ומחצי השני של הפסוק הזה מתחיל ספור אחר ואמר [מזרחי]: מערער אשר על נחל ארנן. גם ירשנו בעת ההיא ואותה ארץ נתי לראובני ולגדי [שפתי חכמים] והחלק הזה של הפסוק אינו מחובר לראשו של מקרא אלא לסופו על נתי לראובני ולגדי אבל לענין ירושה עד הר חרמון היה:

עַל־נַחַל אֲרֹנָן וַחֲצֵי הַר־הַגְּלֹעַד
וְעָרָיו נָתַתִּי לְרֵאוּבֵנִי וּלְגָדִי: י וַיִּחַר
הַגְּלֹעַד וְכָל־הַבָּשָׂן מִמְּלַכַת עֹוג
נָתַתִּי לַחֲצֵי שֶׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה כָּל חֶבֶל
הָאֲרָגָב לְכָל־הַבָּשָׂן הַהוּא יִקְרָא
אֶרֶץ רְפָאִים: יד יָאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לָקַח
אֶת־כָּל־חֶבֶל אֲרָגָב עַד־גְּבוּל
הַגְּשׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי וַיִּקְרָא אֹתָם עַל־
שְׁמוֹ אֶת־הַבָּשָׂן חֹת יָאִיר עַד הַיּוֹם
הַזֶּה: שְׁבִיעִי טו וּלְמַכִּיר נָתַתִּי אֶת־
הַגְּלֹעַד: טז וְלְרֵאוּבֵנִי וּלְגָדִי נָתַתִּי מִן־
הַגְּלֹעַד וְעַד־נַחַל אֲרֹנָן תּוֹךְ הַנַּחַל
וְגַבֵּל וְעַד יַבֵּק הַנַּחַל גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן:
יז וְהָעֲרָבָה וְהַיַּרְדֵּן וְגַבֵּל מִבְּצֻרַת וְעַד

דארנן ופלגות טורא
דגלעד וקרואהי יקבית
לשבטא דראובן
ולשבטא דגד: יג ושאר
גלעד וכל דמתנן
מלכותא דעוג יקבית
לפלגות שבטא דמנשה
כל בית פלד טרכונא
לכל מתנן ההוא
מתקרי ארעא גבריאי:
יד יאיר בר מנשה גסיב
ית כל בית פלד
טרכונא עד תחום
גשוראה ואפקירוס
יקרא יתהון על שמה
ית מתנן פפריני יאיר
עד יומא הדין:
טו ולמכיר יקבית ית
גלעד: טז ורשבטא
דראובן ולשבטא דגד
יקבית מן גלעד ועד
נחלא דארנן גו נחלא
ותחום ועד יובקא
דנחלא תחום בני עמון: יז

יז ומישרא וירדנא ותחומה מגנוסר ועד ימא דמישרא ימא

רש"י

(יג) ההוא יקרא ארץ רפאים. היא לומה שנמתי לאזרהס: (טז) תוך הנחל וגבול. כל הנחל ועוד מעבר לשפתו עד ועד בכלל ויותר מכאן: (יז) מבצרת. מעבר הירדן המערבי היה ונחלת בני גד מעבר הירדן המזרחי ונפל בגורלם רוחב הירדן כנגדם ועוד מעבר שפתו עד כנרת וזהו שכמוז והירדן וגבול הירדן

עצרת רש"י

(יג) ההוא יקרא ארץ רפאים. היא לומה ארץ רפאים שנמתי לאזרהס ולא אותה דלעיל (כ) שהורשתי בפני בני לוט [מזרחי]: (טז) תוך הנחל וגבול. נחלתו של גד היתה לפאת מזרחו של ירדן ונמשך למעבר כל נחל ארנן והלאה לצד מערבו עד נחל יבוק [שפתי חכמים] כל הנחל ועוד מעבר לשפתו כלומר עד ועד בכלל ויותר מכאן: (יז) מבצרת. מעבר הירדן המערבי היה כנרת ונחלת בני גד מעבר הירדן המזרחי ונפל בגורלם רוחב הירדן כנגדם ועוד

יָם הָעֶרְבָה יָם הַמֶּלַח תַּחַת אֲשֶׁר־תֵּת
הַפְּסָגָה מִזֶּרְחָה: יח וַאֲצוּ אֶתְכֶם בָּעֵת
הַהוּא לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן
לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ
חֳלוּצִים תֵּעַבְרוּ לִפְנֵי אַחֵיכֶם בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל כָּל־בְּנֵי־חֵיל: יט רַק נְשִׂיכֶם
וְטַפְּכֶם וּמְקַנְכֶם יִדְעֵתִי כִּי־מְקַנָּה רַב
לָכֶם יֵשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם:
מפסיר כ עד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה לְאַחֵיכֶם
כַּכֶּם וּרְשׁוֹ גַם־הֵם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָהֶם בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן וְשַׁבְתֶּם אִישׁ לְיִרְשָׁתוֹ אֲשֶׁר
נָתַתִּי לָכֶם: כא וְאֶת־יְהוֹשׁוּעַ צִוִּיתִי
בָּעֵת הַהוּא לֵאמֹר עֵינֶיךָ הִרְאֵת אֶת־

דמלחא תחות משפך
מקמתא מדינחא:
יח ופקדית יתכון בעדנא
ההיא למימר יי
אלהכון יהב לכון ית
ארעא הדא למידתה
מזרזון תעברון קדם
אחיכון בני ישראל כל
מזרזי חילא: יט לחוד
נשיכון ומפלכון
ובעירכון ידענא ארי
בעיר סגי לכון יתכון
בקרניכון די יהבית
לכון: כ עד די יניח יי
לאחיכון כותכון וירתון
אף אנון ית ארעא דיי
אלהכון יהב לכון
בעברא דירדנא
ותתובון גבר לירשתה
די יהבית לכון: כא וית
יהושוע פקדית בעדנא
ההיא למימר עיניך

רש"י

ומעבר לו: (יח) ואצו אתכם. לנני ראוני וצני גד היה מדבר: לפני אחיכם. הם היו הולכים לפני ישראל למלחמה לפי שהיו גבורים ואויצים נופלים לפנייהם שנאמר (דברים לג כ) וטרף זרוע אף קדקד: חסלת פרשת אלה הדברים

עטרת רש"י

מעבר שפתו עד כנרת וזהו שכתוב והירדן וגבול כלומר הירדן ומעבר לו הוא מכלל הנחלה עד כנרת (שפתי חכמים): (יח) ואצו אתכם. לא יתכן לומר שהוא מדבר לנוכח כל ישראל שהרי הדברים הללו אינם נוגעים אלא [מזרח] לנני ראוני וצני גד ולהם היה מדבר: לפני אחיכם. הם היו הולכים לפני ישראל למלחמה דאם לא כן מאי לפני אחיכם עם אחיכם מיבעי ליה [מזרח] לפי שהיו גבורים ואויצים נופלים לפנייהם שנאמר (דברים לג כ) וטרף זרוע

אף קדקד: חסלת פרשת אלה הדברים

תִּזְאֶה יָת כָּל דֵּי עֲבָד
 " אֱלֹהֵינוּ לְתַרְוֵן
 מִלְכֵי־הָאֱלֹוֹן כִּן יַעֲבֹד
 " לְכָל מַלְכוּתֵי דֵּי אֲתָ
 עֲבָד לְחַמּוֹן: כִּב לֹא
 תִדְחֲלוּן מִגִּהוֹן אֲרֵי "
 אֱלֹהֵינוּ מִימְרֵי יִגִּיחַ
 לְכוּן: ס ס ס

כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְשָׁנִי
 הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה בְּיַעֲשֶׂה יְהוָה לְכָל־
 הַמְּמַלְכוֹת אֲשֶׁר אֲתָה עֲבָד שָׁמָּה:
 כִּב לֹא תִירָאוּם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 הוּא הַגֹּלְחֵם לָכֶם: ס ס ס

הפטרת דברים בישעיה פרק א

חֲזוֹן יִשְׁעִיהוּ בְּנ־אֲמוּץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יְהוּדָה וּירוּשָׁלַם בְּיַמֵּי עֲזִיָהוּ יוֹתָם אָחֹו
 יְחֻזְקִיהוּ מִלְכֵי יְהוּדָה: שָׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהָאֲרֶץ אֲרָץ כִּי יְהוָה דִּבֶּר בְּנִיִם גְּדֹלְתֵי
 וְדוֹמְמֹתֵי וְהֵם פָּשְׁעוּ בִּי: יָדַע שׁוֹר קָנְהוּ וְחֲמֹוד אֲכֹוֹם בְּעַלְוֵי יִשְׂרָאֵל לֹא
 יָדַע עִמִּי לֹא הִתְבּוֹנֵן: הוּא | גֹּי חָטָא עִם כְּבֹד עוֹן זָרַע מְרַעִים בְּנִיִם
 מִשְׁחִיתִים עֲזָבוּ אֶת־יְהוָה נֶאֱצָו אֶת־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נִזְרוּ אַחֲוֹר: עַל מָה תִּכּוּ
 עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה כָּל־רֹאשׁ לְחַלִּי וְכָל־לֵבב דְּוִי: מִכְּפָר־רָגֶל וְעַד־רֹאשׁ אֵין־כּוּ
 מֹתָם פָּצַע וְחִבּוּרָה וּמִפְּה טְרִיָה לֹא־זָרוּ וְלֹא חִבְּשׁוּ וְלֹא רִכְכָה בְּשִׁמּוֹן:
 אֲרַצְכֶם שָׁמָּה עָרִיכֶם שָׂרְפוֹת אֵשׁ אֲדַמְתֶּכֶם לְגַנְדְּכֶם זָרִים אֲכָלִים אֲתָה
 וּשְׁמָמָה כְּמַהֲפַכַת זָרִים: וְנוֹתַרְהָ בְּתַצִּיּוֹן כְּסָכָה בְּכָרֶם כְּמַלוּנָה כְּמַקְשָׁה
 כְּעִיר נְצוּרָה: לוֹלִי יְהוָה צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שְׂרִיד כְּמַעֲט כְּסָדָם הֵינּוּ
 לְעַמְרָה דְּמִינוּ: שָׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה קְצִינֵי סָדָם הָאֲרֶץ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עִם
 עַמְרָה: לָמָּה לִי רִב־זַחְחִיכֶם יֹאמֶר יְהוָה שְׁבַעֲתֵי עֲלוֹת אֵילִים וְחֲלָב
 מְרִיאִים וְדָם פְּרִים וּכְבָשִׁים וְעַתּוּדִים לֹא חֲפָצְתִי: כִּי תִבְאוּ לִרְאוֹת פָּנַי מִי־
 בְּקֶשׁ זֹאת מִיִּדְכֶם רָמַס חֲצָרִי: לֹא תוֹסִיפוּ הִבִּיא מִנְחַת־שְׁוֹא קְמַרַת תּוֹעֵבָה
 הִיא לִי חֲדָשׁ וּשְׁבַת קָרָא מִקָּרָא לֹא־אוּכַל אֲוֹן וְעַצְרָה: חֲדָשִׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם
 שְׁנָאָה נִפְשֵׁי הֵיוּ עָלַי לְמַרְח גְּלֹאִיתִי נִשְׂא: וּבְכַרְשֶׁכֶם כְּפִיכֶם אֲעֲלִים עֵינַי
 מִכֶּם גַּם כִּי־תִרְבוּ תִפְלָה אֵינְנִי שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶם דְּמִים מְלֹאוּ: רַחֲצוּ הַזְּכוּ הַסִּירוּ
 רַע מֵעֲלֵיכֶם מִנְּגֵד עֵינַי חֲדָלוּ הֲרַע: לְמָדוּ הַיִּטֵּב דַּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אֲשֶׁרוּ חֲמוּץ
 שְׁפָטוּ יְתוּם רִיבֹו אֲלִמְנָה: לְכוּ־נָא וְנוֹכַחְהָ יֹאמֶר יְהוָה אִם־יְהִיו חֲטֵאֵיכֶם
 כְּשָׁנִים כְּשֶׁלֶג יִלְבְּנוּ אִם־יֹאדִימוּ כְּתוֹלַע כְּצִמְרֵי יְהוּ: אִם־תֵּאָכְבוּ וּשְׁמַעְתֶּם
 טוֹב הָאָרֶץ תֵּאָכְלוּ: וְאִם־תִּמְאָנוּ וּמְרִיתֶם חֲרָב תֵּאָכְלוּ כִּי פִי יְהוָה דִּבֶּר: